

De Werkplaats Veenkoloniën

Wat is De Werkplaats?
De lerende regio
Agenda voor de Veenkoloniën:
platform voor regionale innovatie
Samenwerken in Samenleren
Regionale Werkplaats als
broedplaats voor vernieuwing
Stimuleren, faciliteren en met
de tijd meegaan
De Werkplaats als passende werkvorm
De Werkplaats als meerwaarde
Studenten zien de wereld
vaak net even anders
Studie levert bijdrage aan positief
'groen' ondernemerschap
Goede waterhuishouding van
eminent belang
Belang voor toekomst van ondernemers
Door samenwerking krachtiger
Veenkoloniën
Wat is de waarde van het Werkplaatsconcept
voor het onderwijs?
Wat is een Werkplaats?
Structuur van De Werkplaats
Transitiemodel voor innovatief leren en werken
Fundamentele lessen
Van multi-stakeholder naar multi-shareholder
Ondernemen in De Venen 2015
Ruimte voor water
Landschapsontwikkeling van
maatschappelijk belang
Waardering en beeldvorming Veenkoloniën
Inplaatsing melkveehouderij
Fact sheet 2010

Fact sheet 2010 De Werkplaats Veenkoloniën

Eigendom	regio Veenkoloniën (Groningen en Drenthe)
Investering tot op heden	1.6 miljoen euro direct cash aanvullend 600.000 materiaal en uren
Betrokken kennisinstellingen	7
Aantal student-uren 2009-2010	66.000
Verbonden met kenniscentra	5 (Mansholt Leerstoel RU-Groningen, Kenniscentrum Noorderruimte van Hanzehogeschool Groningen, onderzoeksgroep Boog Wageningen Universiteit en Research, Kenniscentrum Regionale Transitie Hogeschool Van Hall Larenstein en Kenniscentrum Agro NoordOost-Nederland (KANON))
Aantal projecten	35
Betrokken ondernemers	63
Betrokken burgers	190
Symposia	3
Publicaties, waaronder internationaal	6
Delegaties uit binnenland	6
Delegaties uit buitenland	5 (Duitsland, Frankrijk, Rusland)
Regio's die model Veenkoloniën implementeren	9 (Groene Hart, Noord Holland Noord, Zeeland, Twente, Almere, Gelderse Vallei, Noordoost-Friesland, Parkstad Limburg, Regio Arnhem-Nijmegen)
Regio's die model zullen implementeren buitenland	5 (Regio Oldenburg, Regio Greifswald, Regio Leningrad Oblast, Regio Kunming China en Regio Paramaribo)

De Werkplaats Veenkoloniën

De Veenkoloniën als lerende regio

Een duurzaam regionaal kennisarrangement

Inhoud

4 *Ten geleide*

De ervaringen

- 6 Willem Foorthuis en Gerrie Koopman: **Wat is De Werkplaats?**
- 14 Marc Jager en Rein Munniksma: **De lerende regio**
- 16 **Agenda voor de Veenkoloniën; platform voor regionale innovatie**
- 18 Ellen Marks: **Samenwerken in Samenleren**
- 19 Jaap Verhulst: **Regionale Werkplaats als broedplaats voor vernieuwing**
- 20 Baukje Galama: **Stimuleren, faciliteren en met de tijd meegaan**
- 21 Cees Kwakernaak: **De Werkplaats als passende werkvorm**
- 22 Dirk Strijker: **De Werkplaats als meerwaarde**
- 23 Herman Kuipers: **Studenten zien de wereld vaak net even anders**
- 24 Jacob Duinstra: **Studie levert bijdrage aan positief ‘groen’ ondernemerschap**
- 25 Harrie Prins: **Goede waterhuishouding van eminent belang**
- 26 Hans Drijfhout: **Belang voor toekomst van ondernemers**
- 27 Alje van Bolhuis: **Door samenwerking krachtiger Veenkoloniën**
- 28 *Quotes*
- 30 Gerrie Koopman en Ben Helming: **Wat is de waarde van het Werkplaatsconcept voor het onderwijs?**

De praktijk

- 33 Henriët Buikema: **Wat is een Werkplaats?**
- 35 **Structuur van De Werkplaats**
- 36 Petra Cremers: **Het transitiemodel voor innovatief leren en werken**
- 38 **Operationeel netwerk rond De Werkplaats Veenkoloniën**
- 40 **Projectoverzicht 2010 De Werkplaats Veenkoloniën**
- 45 Willem Foorthuis: **Fundamentele lessen**
- 48 **Van multi-stakeholder naar multi-shareholder**

De projecten

- 53 Bram Prins: **Ondernemen in De Venen 2015**
- 54 Gerrie Koopman: **Ruimte voor water**
- 56 *Quotes*
- 57 Nanne Sterenborg: **Landschapontwikkeling van maatschappelijk belang**
- 58 Richard Rijns: **Waardering en beeldvorming Veenkoloniën**
- 59 Anne Clasquin: **Inplaatsing melkveehouderij**

61 *Noten en verantwoording*

Ten geleide

De redactie

- 4 De Veenkoloniën zijn er weer eens in geslaagd een spraakmakend initiatief tot wasdom te brengen: het regionale kennisarrangement, De Werkplaats Veenkoloniën. In 2004 gestart vanuit de Agenda voor de Veenkoloniën en het lectoraat Regionale Transitie van Hogeschool Van Hall Larenstein. In 2006 bekroond met de HBO-innovatieprijs en in 2008 bestuurlijk bekrachtigd met een Regiocontract.¹ In 2009 versterkt met personen afkomstig uit het succesvolle onderwijsinnovatieproject 'Value in the Valley'.

Al met al ontstond een interessant kennisarrangement waarmee het regionale overlegplatform Agenda voor de Veenkoloniën in staat is om de vragen vanuit de regio² direct in te brengen bij onderwijs en onderzoek. Het arrangement is onder de noemer De Werkplaats Veenkoloniën landelijk en internationaal bekend geworden.

Wat mensen nieuwsgierig maakt is niet zozeer dat onderwijs of onderzoek betrokken zijn bij regionale vraagstukken, dat gebeurt wel meer. Het unieke van dit samenwerkingsverband is de integraliteit, de continuïteit, de gezamenlijkheid (de 5 O's: ondernemers, overheid, onderwijs, onderzoek en omgeving) en het accent op het veranderingsproces; op de transitie. Dit arrangement wordt vanuit de regio aangestuurd. Het wil van MBO tot WO alle kennisinstellingen betrekken die regionaal in dit gebied opereren. En het wil niet meer zoals te doen gebruikelijk het accent leggen op het draaien van projecten in de praktijk met slechts geïsoleerde projectopbrengsten. Dit initiatief ambieert een werkwijze waarbij duurzame veranderingen voorop staan. Dit vraagt om een goed doordachte methodiek: hoe betrek je onderwijs en onderzoek bij je projecten, welke projecten bied je dan aan? Waar vind je de onderzoekers vanuit de universiteiten in den lande en hoe betrek je hen? Als zoveel instel-

lingen mee doen, hoe organiseer je dat en hoe krijg je waarborgen voor de verwachte proces- en projectresultaten³. Deze brochure gaat op al deze aspecten in en wil zodoende een beeld geven van de stand van zaken rond het nationale pilotproject De Werkplaats Veenkoloniën.

Dat hier iets bijzonders aan het ontstaan is mag blijken uit de grote interesse uit binnen- en buitenland. De werkplaats mag zich sinds haar oprichting verheugen in een blijvende belangstelling. Inmiddels kent Nederland acht regionale Kenniswerkplaatsen opgezet naar het veenkoloniale model. Daarnaast is een identiek model ontwikkeld voor China (Kunming) en voor Paramaribo en wordt binnenkort in St. Petersburg begonnen met de inrichting van een De Werkplaats. Oud-minister Gerda Verburg was een warm pleitbezorger van de veenkoloniale aanpak.

Aanleiding voor deze brochure is de afronding van het RAAK-project Veenland; interactief vernieuwen. Een project dat door de werkplaatsmethodiek allerlei onverwachte wendingen heeft gekregen. In deze publicatie leest u als eerste een aantal stellingnamen van betrokken partijen uit het onderwijs, onderzoek, ondernemerschap en de politiek. Vervolgens stellen we het Werkplaats-concept aan u voor. Daarna nemen we de praktijk onder de loep. We analyseren ten slotte de ontwikkelingen van het RAAK-project dat in zijn mislukking een inspiratie voor vernieuwing werd; de leermomenten worden geformuleerd. Ten slotte beschrijven we hoe het proces aan de hand van deze lessen wordt voortgezet. De brochure is gelardeerd met statements en ervaringen van ervaringsdeskundigen; zowel bestuurders, als ondernemers, studenten en docenten, onderzoekers en stakeholders.

'In de Veenkoloniën hebben de regio, instellingen en LNV een meerjarige afspraak gemaakt in de vorm van een regionaal kennisnetwerk. Ik zie deze regionale insteek als zeer kansrijk om samen met andere actoren scholing, educatie, kennisverspreiding en -benutting te bevorderen.'⁴

Gerda Verburg Oud-minister LNV

De ervaringen

5

Wat is De Werkplaats?

6

*In dit artikel wordt
geschetst wat
De Werkplaats is,
hoe in
De Werkplaats
wordt gewerkt,
waarom deze
innovatie nodig
was en wie erbij
gebaat zijn.*

*Lector **Willem Foorthuis** (l.)
en docent **Gerrie Koopman**;
lectoraat Regionale Transitie
Hogeschool Van Hall Larenstein*

De Werkplaats is een leer-, onderzoek- en werkgemeenschap, gericht op het vernieuwen van de regionale leef-/werkomgeving. In De Werkplaats worden (gebieds)ontwikkelingsprojecten uitgevoerd. Studenten, docenten, onderzoekers, lectoren en professoren van de groene onderwijs- en onderzoeksinstellingen werken samen met niet-groene kennisinstellingen en betrokkenen zoals ondernemers, overheden, experts, gebruikers en burgers en vinden innovatieve oplossingen voor plattelands- en (sub)urbane vraagstukken.

De projecten zijn kennisintensief: het gaat om kennis ontsluiten, ontwikkelen, toepassen, evalueren en verspreiden.

Duurzame arrangementen

Projecten die met het onderwijs verbonden zijn, zien we meer en meer, maar het betreft meestal tijdelijke samenwerkingsverbanden en minder complexe vraagstukken. En vooral: de studenten zijn daar de enigen die geacht worden iets te leren.

In De Werkplaats gaat het om iets anders. Ten eerste sluiten alle betrokken partijen een overeenkomst tot wederzijds leren, en ten tweede gaan zij een duurzame samenwerking, een alliantie met elkaar aan. Om tot zo'n meerjarig en duurzaam proces tussen overheden, onderwijs, onderzoek en ondernemers te komen,

is het zaak de samenwerking te organiseren en te structureren. Alle partijen moeten elkaar leren kennen en er moeten fysieke en mentale voorwaarden voor dit proces komen. Studenten en docenten moeten met hun kennis en vragen het werkveld ontmoeten en andersom. En dat niet zo maar voor een losstaand project, maar in een doorlopend leerproces.

Zo rederend en handelend ontstond vanuit het lectoraat Regionale Transitie bij Hogeschool Van Hall Larenstein⁵ de gedachte voor De Werkplaats. In eerste instantie als experiment, maar toen het overal in het land aansloeg, werd vanuit die gedachte samen met de GKC⁶ het Programma Regionale Transitie opgesteld met daarin de zogenaamde Regionale Kennisarrangementen als structurerend onderdeel van de Werkplaatsen.

De winst is tweeledig, want op deze manier helpt het onderwijs niet alleen de regionale praktijk, maar helpt het ook zichzelf door het proces rond De Werkplaats te zien als onderwijsinnovatie-programma:

- Hoe vertalen we (beschikbare) kennis in inhoudelijke onderwijsvernieuwing?
- Hoe vertalen we vragen van studenten en beroepenveld in inhoudelijke onderwijsvernieuwing en onderwijs-leermethodevernieuwing?

- Hoe komen we tot inspirerend en eigentijds onderwijs op een aard en wijze dat de praktijk innovatieve impulsen krijgt?

De Werkplaatsaanpak zoekt daarop antwoorden.

De methode

De aanpak is gebaseerd op **'leren in, met en van de praktijk'** waarbij nieuwe kennis gecreëerd en doorgegeven wordt. Deze methode kennen we uit het action learning en het action research. Het gaat erom van en met elkaar te leren en te ontwikkelen. Allen brengen daarbij hun specifieke wensen, kwaliteiten, kennis en creativiteit mee. Scholen en universiteiten verlaten hun gebouwen en gaan in de praktijk van de betreffende regio op locatie aan concrete integrale projecten samenwerken met de opdrachtgevers, belanghebbenden en sectoren. Het gaat om studenten, docenten en onderzoekers op alle niveaus en van diverse vakdisciplines. Plattelandsvernieuwers ontmoeten bijvoorbeeld landschapsarchitecten, land- en watermanagers, bos- en natuurbeheerders, milieukundigen, verkeerskundigen, ICT-specialisten en soms zelfs beeldende en podiumkunstenaars. In deze interactieve processen wordt geen 'strijd om de ruimte' geleverd, maar samengewerkt om tot gedragen en creatieve oplossingen te komen.

De Werkplaats werkt

De Werkplaats fungeert als kennisprojectbureau, ontmoetingsplaats, werkatelier, werkmethode en kennisnetwerk. Tussen zeer uiteenlopende partijen worden dialoog en kennisontmoeting tot stand gebracht. Er vindt een kruisbestuiving plaats tussen onderwijs, onderzoek, bedrijfsleven, burgers en overheid waardoor weer nieuwe kennis, vaardigheden en houding (competenties!), beleid en duurzame (gebieds)resultaten, ontstaan.

- 8 Studenten spelen een belangrijke rol in dit geheel. Zij hebben een frisse blik en belichten vraagstukken vaak vanuit een ander perspectief. Door de koppeling met onderwijs en onderzoek is het mogelijk om verdiepings- en kwaliteitslagen te maken in complexe vernieuwingsprocessen. Het speelveld is de regio, want ook als er uiteindelijk wordt gewerkt aan een lokaal project, is dat altijd tegen de achtergrond van de regio. De regio verbindt, benut de bestaande kennis uit de praktijk en de diverse instellingen en borgt haar behoefte aan innovatie en nieuwe kennis. De instellingen kunnen duurzaam werken aan het creëren van aantrekkelijke leeromgevingen, vernieuwing van opleidingen, kennisdomeinontwikkeling, en het opleiden

van (beroeps)competente studenten.

De samenwerking tussen alle betrokkenen en uitvoering van 'leren-door-te-doen'-vernieuwingsprojecten in Werkplaatsen dragen bij aan de ontwikkeling van een vitale leef- en werkomgeving met behoud van identiteit, van sociale cohesie en een ondernemende en concurrerende economie. Door de intensieve samenwerking ontstaan ook nieuwe participatieve, flexibele en duurzame netwerken, werkallianties en communities of practice.⁷

De maatschappelijke achtergronden van De Werkplaats

Veranderingen als context van ons handelen

Het platteland is vitaler dan ooit, maar het kent tegelijkertijd de meest ingrijpende transitie ooit. Dit geldt ook nadrukkelijk voor de Veenkoloniën.⁸ Niet alleen verandert de sociaal-economische structuur ingrijpend en verandert het landschap, het zijn vooral ook de dragers van het platteland die sterk veranderen. Het platteland wordt van een agrarisch werklandschap steeds meer een woon- en recreatielandschap, ook de Veenkoloniën. Dat heeft te maken met complexe veranderingsprocessen, zowel in de samenleving als in de fysieke ruimte van de Veenkoloniën. De oorzaken zijn vaak van

bovenregionale aard: verschuivende markten, internationalisering, demografische ontwikkelingen, klimatologische veranderingen, nieuwe productie- en werktechnieken (ICT) en dergelijke. De fysieke ruimte, het landschap, volgt deze processen, traag maar onontkoombaar. De fysieke ruimte weerspiegelt nu eenmaal wat er gebeurt op economisch, cultureel en ecologisch gebied.

Hoe gaan wij met dit onvermijdelijke om? Bestrijden we deze ontwikkelingen? Zien we passief toe hoe ze zich autonoom opdringen aan ruimte en samenleving? Proberen we ze – tevergeefs – buiten de deur te houden? Brengen we ze ergens onder waar je er 'geen last van hebt' om er – wederom tevergeefs – buiten die plekken van verschoond te blijven? Of pakken we ze aan als kans om een nieuwe betekenis toe te voegen aan wat we hebben geërfd uit het verleden? Zien we ze als probleem of als kans? Het laatste kan alleen als we bereid zijn vanuit een nieuw paradigma te werken: intersectoraal, interdisciplinair, burgers empoweren en ondernemers meer verantwoordelijkheid laten nemen. Deze opdracht is te groot en te complex om als lokale overheid, als provincie, bedrijf of kennisinstelling aan te pakken. Hier ligt de basis voor het

regionale kennisarrangement zoals dat in de regio Veenkoloniën is vormgegeven onder de naam Werkplaats Veenkoloniën.

Verbinding tussen sectoren

Wat vast staat is dat processen zoals krimp, demografische verandering, vergrijzing, veranderende economische dragers of het uitblijven daarvan, klimatologische veranderingen (en onze pogingen die op te vangen en ons leven daaraan aan te passen), verstedelijking en leisure enorme effecten hebben op ons dagelijkse leven. Deze transitie is zelfs zo intensief en omvangrijk dat we er vanuit de huidige bestuurlijke en economische context geen raad mee weten. De tot nu toe gebruikelijke instrumenten zijn niet opgewassen tegen deze taakstelling. Die instrumenten, maar ook onze denkwijze en onze werkwijze zijn geënt op een sectorale indeling. Deze indeling in water, landbouw, economie, natuur, recreatie, verkeer, cultuur of recreatie met al hun structuren en organisaties lijkt nu niet meer te voldoen. De sectoren zijn over het algemeen uitstekend van binnenuit georganiseerd, maar ook sterk van elkaar gescheiden. Ze hebben een grote waarde en kwaliteit, laat daar geen misverstand over bestaan. Er is binnen de sectoren

enorm veel vakkennis ontstaan, en die moeten we ook vooral koesteren en niet overboord gooien.

Maar daar waar de sectoren elkaar raken, juist daar waar de grote kennisvragen opdoemen, daar komt men maar moeilijk tot samenwerking. Ze spreken ieder hun eigen taal, ze hebben ieder hun eigen instrumenten en eigen financieringskanalen. Ruimte voor de ene functie gaat vaak ten koste van de andere, zowel fysiek, als qua financiering als in de hoofden van de mensen. Maar op een gegeven moment is de ruimte op; een situatie die wordt versterkt door processen als crisis of maatschappelijke transities zoals de maatschappelijke verschijning van krimp.⁹

Een probleem binnen één sector krijgen we over het algemeen prima opgelost. Maar het punt is dat de grote vragen van nu daar ontstaan waar de sectoren elkaar raken. Hoe zorgen we ervoor dat 'global warming' ons bestaan niet onmogelijk maakt? Hoe krijgen we het voor elkaar dat steden en dorpen ook met een vergrijzende bevolking vitaal blijven?

En hoe betalen we dit allemaal in een tijd van financieel-economische crisis? Dit zijn de grote kennisvragen die niet vanuit een enkele sector

beantwoord kunnen worden. We moeten ze dus gezamenlijk stellen! Alle partijen moeten vanuit hun verschillende probleemdefinities tot gezamenlijke vragen komen. Ze moeten zich bewust worden van de transitieopgave, samen tot nieuwe kennis willen komen en leren hoe dat moet. Dit is een kennisarrangement.

Wie zijn die actoren? En wie is de regisseur?

In het werkplaatsmodel zoals opgezet in de Veenkoloniën is de regio de trekkende en eindverantwoordelijke partij. De regio Veenkoloniën bestaande uit de negen lokale, de twee regionale overheden en de twee waterschappen. Gezamenlijk hebben deze overheden een regionaal programma uitgewerkt, dat wordt uitgevoerd door het programmabureau Agenda voor de Veenkoloniën.

Met deze dertien partijen zijn de kennisinstellingen een samenwerking aangegaan. Het is belangrijk dat zo'n kennisarrangement bestuurlijk wordt ingezet. Met programma's als Leader¹⁰ en Belvedere¹¹ hebben we de afgelopen twintig jaar veel geleerd over participatieprocessen en gezamenlijk plannen maken (place making). In de praktijk zien we echter dat het bij plannen blijft; de daadkracht en financiën ontbreken veelal om tot uitvoering te komen.

- 10 Daarom is de Werkplaatsaanpak gericht op de ontwikkeling van een meerjarig samenwerkingsprogramma tussen een regio en de kennisinstellingen en dan niet zozeer als gelegenheidspartnerschap, maar als een duurzame kenniscoöperatie. De lopende beleidspraktijk vormt de achtergrond, maar ook die kan immers worden gevoed met vernieuwende gedachten. De actoren vatten we niet op als stakeholders maar als shareholders. Wat is het verschil hiertussen? Stakeholders hebben een belang en zij willen dit belang gerealiseerd zien. Shareholders willen dat ook, maar zij nemen tegelijk ook zelf verantwoordelijkheid om hun eigen belang én dat van hun mede-shareholders te realiseren. Iets brengen en iets halen is het motto! Mede-verantwoordelijk willen zijn is de leus. Hiermee worden niet alleen theoretische en praktische kennis naar elkaar toegebracht, maar wordt ook het onverbindbare verbonden. Denk hierbij bijvoorbeeld aan de onderwijsfondsen voor onderwijsinnovatie. Deze middelen kunnen meerjarig geschakeld worden met de regionale innovatiegelden van diverse ministeries, van Europa en de regionale en lokale overheden. Alleen zo kom je tot uitvoering en neem je minder flexibele partijen als het onderwijs mee. In een meerjarige samenwerking tussen de genoemde partijen

kunnen met name de complexe gebiedsontwikkelingsprocessen worden ontrafeld en kan er in samenspraak met burgers en ondernemers naar passende maatregelen worden gezocht.

Maar... dit vraagt om andere attitudes, noties, methodieken en verwachtingen bij alle spelers in dit spel: een nieuw kennisdomein heeft zich aangemeld. Het wordt tijd dat we deze nieuwe situatie in beeld krijgen; vat krijgen op deze nieuwe context als basis voor innovatief handelen. Om deze reden is het lectoraat Regionale Transitie van de Hogeschool Van Hall Larenstein met het experiment van De Werkplaats begonnen.

Het platteland anno nu

We geloven niet in de teloorgang van het platteland, in het kwijnen van sociale netwerken en het verdwijnen van diensten en boerderijen. In tegendeel, er ontwikkelen zich nieuwe netwerken en economieën op ons platteland en rond de steden, er komen dagelijks boeren bij, maar dan gaat het wel om een nieuw type boer in een nieuwe context. Een 'echte' boer, maar wel één die de kansen pakt die de nieuwe economische drager van ons platteland, het wonen, hem of haar biedt. Nieuwe ketens of coöperaties, nieuwe verbindingen met omliggende steden of andere sectoren, een mondiale

oriëntatie combineren met een lokale – allemaal bewegingen die we kunnen waarnemen als we goed kijken. En wat kan dat wel niet allemaal opleveren voor een regio als de Veenkoloniën!

Een tweede economische drager van de rurale en suburbane ruimte zijn de burgers zelf, de mensen die er wonen. Zij willen de juiste balans tussen het werk- en het woonland-schap, tussen het productie- en het consumptielandschap. Dat biedt gelegenheid de nieuwe positie van het platteland te verzilveren door middel van nieuwe werkgelegenheid, nieuwe producten en nieuwe samenwerkingsverbanden.

En de burger dan?

Mensen willen daar wonen waar ze zich prettig voelen. En hoe meer een gebied in de periferie ligt, hoe belangrijker unieke culturele en ruimtelijke kwaliteiten zijn voor het vestigen en blijven van mensen, die dan het gebied economisch en cultureel levendig en afwisselend maken. Maar wat ook waar is: hoe meer een gebied in de periferie ligt, hoe sterker het de nadelige gevolgen zal ondervinden van kwaliteitsverlies en van het vervangen van unieke kwaliteiten door generieke, zoals bijvoorbeeld 'rust en ruimte'. We moeten dus als eerste drie dingen aan de weet komen:

1. Wat kunnen we wel beïnvloeden en wat niet?
2. En, als het gaat over wat we **wel** kunnen beïnvloeden: **wat willen we dan bereiken?**
3. Wat is daarvan realiseerbaar en hoe is dat realiseerbaar?

Dat gaat uiteindelijk over ons beeld van de samenleving waarin we willen leven en vervolgens over wat daarvoor nodig is qua ruimtelijke en sociale inrichting en qua procescondities voor de ruimtelijke en sociale plan- en beleidsvorming.

Dit zijn complexe processen. Processen waarin vooral outsiders of studenten een belangrijke rol kunnen spelen; zij komen met nieuwe visies, zij kunnen vanuit een ander paradigma naar ontwikkelingen kijken. We spreken bij dit soort van trajecten graag over 'slow advice'. Niet gaan voor het snelle succes, dat dan vaak ook maar heel kort duurt en door de volgende trend wordt vervangen. De Werkplaats is altijd op zoek naar juist de complexe en dus kennisintensieve projecten die niet worden aangestuurd door een strak en op de korte termijn gericht tijd- en geldschema. Wie een beetje meer tijd neemt, ontdekt namelijk kansen die er op het eerste gezicht niet leken te zijn. Dit is op zich al een nieuw paradigma voor overheden en ondernemers¹².

Maar terug naar de burger. Hij geeft het platteland (en daarmee bedoelen we ook de kleinere steden) een ongekende kracht door zijn pluriforme verschijning. Het platteland is met zijn grote verscheidenheid aan inwoners vandaag een haast stedelijke afspiegeling van de stedelijke burgerij. Wie goed kijkt ziet een heel scala aan competenties, opleidingen, beroepen en liefhebberijen. Dit pluriforme beeld moet in kaart gebracht worden met de bedoeling deze kracht ook daadwerkelijk in te zetten voor ontwikkeling.

Ongewild frustreren we dat in de huidige situatie meer dan dat we het benutten en stimuleren. Want wie de burger tegemoet treedt met regeltjes op de vierkante centimeter, die maakt van een medestander een tegenstander.

De nieuwe plattelandsburger zet dan namelijk al zijn competenties in om geplande ontwikkelingen die hem niet zinnen te frustreren in plaats van ze te versterken.

De burger wil een coöperatieve overheid, de politiek wil verantwoordelijke burgers – veel gehoorde begrippen, maar nog steeds zonder een duidelijk operationeel kader.

Leesbaarheid versus leefbaarheid

Hoe gaan bedrijfsleven en overheid hiermee om, welke instrumenten en methodieken worden gehanteerd en wat dragen nieuwe

procesproducten als een dorpsomgevingsplan, mental maps en integrale ontwerpprocessen bij aan de versterking van die culturele context? De burger wil identiteit en integraliteit vinden in zijn leefomgeving. Hij wil een leesbare en toegankelijke openbare ruimte; een begrip dat nog niet goed gedefinieerd is: hoe passen verkeer, verblijven en recreëren in dezelfde ruimte? Hier is sprake van paradigmaverschuivingen. We krijgen te maken met vragen die misschien nog niet eens zo expliciet worden gesteld, maar die wel samen naar boven kunnen worden gebracht. Ook hier: slow advice. Wie iets meer tijd neemt, begrijpt namelijk wel de vraag achter de vraag. Dus niet snel oplossingen vinden, maar eerst maar eens de vraag vinden. Met het Belvedere-beleid zijn we in Nederland een voortrekker in Europa als het gaat om een sturende rol voor cultuurhistorie in de ruimtelijke ontwikkeling. Nagenoeg elke provincie kent inmiddels een eigen variant van het fenomeen dorpsomgevingsplan. Begrippen als dorpsagenda's, dorpsontwikkelingsplan, dorpsvisies en dorpsplannen, dorpsstructuurvisie of dorpskalender; allemaal antwoorden op dezelfde vraag. Maar wie legt deze producten tegen de lat, hoe brengen we ze met elkaar in samenhang en hoe communiceren we met de mondige burger? Hier ligt het eigenlijke doel voor bestuurlijke vernieuwing.

- 12 Deze kraamkamer van het nieuwe platteland moet in kaart gebracht worden. Wat doen de nieuwe ondernemers, wat beweegt de burgers, hoe kunnen we hun endogene potenties benutten voor een nieuwe economie, die feitelijk al bestaat? Hoe kunnen we ze ondersteunen en stimuleren?

De hobbyende burgers als grootgrondbezitters

Daarvoor moeten we de burgers toch echt eerst leren kennen. Want deze nieuwe groep presenteert zich individueel en kan daardoor geen beleidsmatige kracht ontwikkelen. Maar tegelijkertijd vertegenwoordigt deze groep de moderne grootgrondbezitter, althans binnen het gebied van de stedelijke netwerken. We blijven het maar beschouwen als hobbyïsme, maar uit eerder onderzoek is iets anders gebleken. De ‘hobbyboeren’ in het Beekdal-landschap Drentsche Aa bijvoorbeeld (stedelijk netwerk Groningen-Assen) of in het gebied rondom Deventer (stedelijk netwerk Deventer, Apeldoorn, Zutphen) – ieder voor zich stellen ze dan misschien niet zo heel veel voor, maar bij elkaar hebben zij tot soms 75% van de grond in hun bezit! Dit is een ongekende kracht, die echter ook contraproductief kan worden ingezet. Want juist deze betrokken burgers kunnen de dood in de pot zijn in de gebruikelijke inspraakronden. En juist door

hun individuele karakter kunnen hun krachten met de gangbare instrumenten van overheid en beleid niet worden benut. Hier botsen twee werelden: die van de planner, ontwerper, ingenieur en bestuurder – top down, en die van niet geïnstitutionaliseerde burger/ondernemer – bottom up.

De werkplaats – ontsluiting van een nieuw kennisdomein

Uit deze confrontatie moet het nieuwe kennisdomein gevoed worden. Een nieuw kennisdomein? Ja zeker, want we zijn nog steeds gewend onze wereld te bekijken vanuit een sectoraal perspectief. Daarmee delen we de werkelijkheid in overzichtelijke stukken. Dat is begrijpelijk, want onze wereld moet wel bestuurbaar en dus behapbaar blijven. En de sectorale kennis moeten we ook vooral blijven ontwikkelen. Hij moet echter worden aangestuurd vanuit een overkoepelende visie, een visie die de mens en de mensruimte centraal stelt, een visie die gericht is op de levende cultuur.

Zo’n visie is qualitate qua trans-sectoraal, d.w.z., ze wordt gevoed uit de kennis uit de sectordomeinen, maar ze geeft hier een extra waarde aan, door zich in dienst te stellen van een pluralistische samenleving en deze in alle grote opgaven op het platteland te reflecteren:

in de stedenbouwkundige en architectonische planning van de woningbouw, in de waterproblematiek, de ontsluiting, de energietransitie, de natuurontwikkeling, de recreatie en in het ondernemerschap.

Deze complexe maatschappelijke context is een geweldige uitdaging; vooral voor het onderwijs en het onderzoek. Het onderwijs wil immers nieuwe kennis vertalen naar de opleidingen. Het wil in directe relatie staan met de toekomstige beroepspraktijk van de studenten en de vragen vanuit het beroepenveld en van de studenten vormgeven in inhoudelijke curricula en leermethodenvernieuwing. Zodoende zal het onderwijs ook weer de werkvloer van gemeentehuis, provinciehuis of waterschapshuis, maar ook de dagelijkse praktijk van ondernemers en bewoners kunnen beïnvloeden. En zo redenerend ontstaat er een leeromgeving die zich richt op de complexe regionale opgave; een leeromgeving die naar de stellige overtuiging van de initiatoren zal leiden tot verhoging en versterking van innovatiekracht van de betreffende regio, in dit geval de Veenkoloniën.

5 O's

ondernemers onderwijs overheid onderzoek omgeving

De Werkplaats is te omschrijven als een werkomgeving (in de betekenis van een fysieke locatie, maar ook in de betekenis van een gemeenschap) dat gericht is op het verhogen van het innovatievermogen van de *regio*. Zij doet dit in een inspirerende leer- werkomgeving, door het in samenhang uitvoeren van authentieke opdrachten/projecten. Betrokkenen van **De Werkplaats** komen vanuit de **5 O's**: ondernemers, onderwijs, overheid, onderzoek en omgeving. Het is de ambitie om een proces van transitie in en samen met de *regio* te realiseren.

De Werkplaats beoogt hiermee wezenlijk andere types resultaten dan men traditioneel gewend is bij het uitvoeren van opdrachten aangedragen door externe opdrachtgevers of bij het leren in een traditionele instituutsgebonden omgeving. Bij de deelnemers aan **De Werkplaats** staat niet alleen de opdracht centraal, maar ook de aard en de mate van persoonlijke en professionele ontwikkeling (competenties en HRM) en de inbedding en blijvende effecten van de resultaten in de *regio* en in kennisstructuren.

Concreet betekent dit:

1. Gestructureerde samenwerking tussen vele verschillende soorten shareholders (multi-actoren) vanuit een gemeenschappelijke

visie op de regio en een ambitie om een proces van transitie in gang te zetten;

2. Een commitment om gemeenschappelijk te leren en te werken vanuit een focus op het bevorderen van innovatievermogen en transitie-potentie;
3. Realiseren van concreet toe te passen oplossingen (in samenhang, met effect op langere termijn);
4. Multidisciplinaire aanpak; gezien de complexiteit van het probleem (bij voorkeur multi-level en in een combinatie van kennis en ervaring op agrarisch, technisch, economisch en sociaal gebied, ook met het oog op verbreding van huidige praktijk en bekendheid);
5. Focus op verduurzaming; dit gebaseerd op een gedeelde visie en vormgegeven als integraal proces dat ondersteund wordt door beproefde methoden en instrumenten.

Als partner van **De Werkplaats** is het essentieel te (kunnen) investeren in (en ondersteunen van) de ontwikkeling van communities en de inrichting van een procesgerichte organisatie (flexibel). Leren, innoveren en transitie betekent 'samen op weg' en 'bereidheid te verrassen en te laten verrassen'.¹³

De lerende regio

- 14 **Veel regio's willen graag meer-jarig investeren in een regionaal kennisarrangement. Het is nu tijd om samenwerkingsverbanden vast te leggen in structurele afspraken. Met de Agenda voor de Veenkoloniën zijn we daar al heel ver mee. Wij denken dat andere regio's met onze ervaringen hun voordeel kunnen doen.**

Marc Jager, (l.)
Gedeputeerde provincie Groningen

Rein Munnikma
*Gedeputeerde provincie Drenthe
en voorzitter van de stuurgroep
Agenda voor de Veenkoloniën*

In december 2008 is het Regiocontract 'Werkplaats Veenkoloniën'¹⁴ getekend tussen de leden van de Agenda voor de Veenkoloniën, het ministerie van LNV (thans EL&I) en vijf kennisinstellingen te weten Hogeschool Van Hall Larenstein (als penvoerder), Wageningen UR, Hanzehogeschool Groningen, AOC Terra, Stenden University en de RU-Groningen. Inmiddels is het Alfa-college bij de alliantie aangesloten. De hoofddoelstelling is om op zeven thema's een bijdrage te leveren aan de ontwikkeling van de regio Veenkoloniën. Het uitgangspunt daarbij is samenwerking tussen de zogeheten 5 O's: overheden, ondernemers, onderzoek, onderwijs en omgeving.

Zo nemen we samen de verantwoordelijkheid voor vernieuwing. Uiteraard vinden we elkaar in het uitvoeren van projecten. Deze projecten leveren nieuwe inzichten en nieuwe kennis, maar vooral ook begrip voor elkaar. Het is de intentie van De Werkplaats Veenkoloniën om een leeromgeving te bieden waarin niet alleen studenten en docenten hun kennis en houding aanscherpen, maar ook onze ambtenaren, bestuurders en onze ondernemers en burgers. De huidige tijd en de huidige opgave maken dat we meer en meer moeten samenwerken; het doel is de innovatiekracht van deze regio te vergroten en te versterken door nieuwe kennis, nieuwe samenwerking, maar ook door onderzoek en het versterken van de competenties bij alle betrokkenen, inclusief de ambtenaren en ondernemers. De Werkplaats biedt hiervoor een goede basis. Het ministerie van EL&I heeft om deze reden een bijzondere belangstelling voor de werkplaats Veenkoloniën. EL&I onderzoekt in hoeverre de middelen van kennisontwikkeling meer regionaal zijn in te zetten. De Werkplaats Veenkoloniën wordt daarbij als nationale pilot gezien.

Sinds 2009 werken we aan een goede 'infrastructuur' om de samenwerking tussen de kennisinstellingen en de regio vorm te geven. De Kennisagenda¹⁵ Veenkoloniën is daarbij een belangrijke bouwsteen. Het koppelen van studenten, docenten en onderzoekers aan ambtenaren en ondernemers en burgers door projecten, het begeleiden van die projecten op vorm en inhoud, de terugkoppeling naar de scholen en naar de projectleiders, gemeenten en provincies, alles draait op volle toeren.

Nu die infrastructuur vorm krijgt, vinden wij dat we de processen rond de projecten en het proces binnen De Werkplaats goed moeten monitoren en analyseren. Dan kunnen we een methodiek uitwerken die we kunnen overdragen naar andere regio's.

Wij zijn op zoek naar een vervolgstap: we willen de regio-ontwikkeling en kennisverspreiding hand in hand laten gaan en publieke kennis zo verder ontwikkelen en ontsluiten dat die voor verschillende doelgroepen beschikbaar is. Ook kijken we met bijzondere interesse naar het AD-pilotproject¹⁶ in De Werkplaats, waarbij er een specifiek op de wensen van de ondernemers in de Veenkoloniën toegesneden opleiding wordt ontwikkeld welke grotendeels in De Werkplaats wordt gegeven. Zo redenerend is de kwaliteit van de Landbouw(avond)winterschool terug; MBO- en HBO-onderwijs om de hoek.

Met slimme combinaties kan de waarde van regulier onderwijs een geweldige impuls voor regionale ontwikkeling betekenen.

Onze aanpak staat inmiddels model voor transities in een tiental regio's in Nederland en zelfs daarbuiten.

Agenda voor de Veenkoloniën, platform voor regionale innovatie

16

*Medewerkers Agenda
voor de Veenkoloniën,
van links naar rechts:*

Ko Munneke

Patty Kooger

Eric Mulder

Henriët Buikema

Herman de Jong

Mirjam Steenberg

Negen Drentse en Groningse gemeenten, twee waterschappen en twee provincies werken samen in het samenwerkingsverband Agenda voor de Veenkoloniën. Dit is het resultaat van de activiteiten van de **Commissie Structuurversterking Veenkoloniën (Commissie-Hoekstra)** die in 2001 de problemen in de Veenkoloniën in kaart bracht. Dat waren er drie: eenzijdigheid, afhankelijkheid en een negatief imago.

Zowel de economie als het landschap zijn eenzijdig. De economie van de regio drijft grotendeels op de fabrieksaardappel en de suikerbiet en is daarmee erg afhankelijk van subsidies uit Brussel. De scholingsgraad is, zoals in zoveel regio's, te laag en er bestaat te veel gesubsidieerde arbeid. Als deze zaken worden aangepakt, zal ook het imago verbeteren en de economie versterken. Dit is een complexe opgave.

Het Programmabureau van de Agenda voor de Veenkoloniën coördineert een programma dat bestaat uit zeven thema's met daarin diverse projecten. Door samen te werken aan een gezamenlijk belang is er in de Veenkoloniën een cultuur ontstaan waarin nieuwe ontwikkelingen worden gezien en als uitdagingen en kansen worden opgepakt. Het samenwerkingsverband heeft voor het identificeren en uitwerken van deze kansen een programmabureau dat als makelaar (naast initiator,

facilitator, pr-bureau, fondsen-werver en belangenvertegenwoordiger voor de Veenkoloniën) opereert tussen overheden, bedrijfsleven, kennisinstellingen en de bewoners in het gebied zelf. Een ideale kraamkamer voor het concept van regionaliseren van kennis! Het is daarom ook niet verwonderlijk dat de regio Veenkoloniën hier landelijk mee voorop loopt. Door deze cultuur worden nieuwe structuren en netwerken ontwikkeld waarbij innovatie en vernieuwing in het gebied een kans kunnen krijgen.

De opgave voor de Agenda voor de Veenkoloniën is complex. In de Veenkoloniën zijn we daarom al een aantal jaren bezig om de samenwerking tussen regio, onderzoek en onderwijs vorm te geven. We zijn klein begonnen, met een pilot-Werkplaats in het NH-kerkje van Annerveenschekanaal. Daar hebben we geëxperimenteerd met het koppelen van studenten aan vragen uit de omgeving. De resultaten waren veelbelovend. Reden om de pilot uit te bouwen tot een regionaal kennisarrangement. In het nieuwe gebiedsprogramma van de Veenkoloniën, dat gestart is in 2008, is het opbouwen van een Werkplaats Veenkoloniën als doelstelling opgenomen.

Om tot een 'echt' regionaal kennisarrangement te komen is het

belangrijk om zo'n samenwerking meer body en structuur te geven. Wij hebben daarom samen met alle betrokkenen een kennisagenda opgesteld. De kennisagenda beschrijft concreet aan welke projecten de kennisinstellingen kunnen bijdragen. Daarbij gaat het om onderzoekers, maar ook om docenten en studenten van onderwijsinstellingen van verschillend niveau en verschillende pluimage. Bovendien worden de projecten niet alleen inhoudelijk benoemd, maar ook in euro's en uren.

Om tot een kennisagenda te komen hebben we alle projecten uit het gebiedsprogramma getoetst op raakvlakken met onderwijs en onderzoek; er is een duidelijk verschil tussen uitvoeringsprojecten en kennisintensieve projecten. Eerst hebben we de projecten uit het gebiedsprogramma voorgelegd aan mensen uit onderwijs en onderzoek, met de vraag 'Hebben jullie hier iets mee? Zitten er elementen in die vanuit onderwijsinstellingen belangstelling hebben?' Dat bleken zeer inspirerende bijeenkomsten. In deze discussies is hét eigenlijke kennisarrangement ontstaan. Die match heeft geleid tot het opstellen van een kennisagenda. De kennisagenda is de basis voor een goede samenwerking tussen de vijf O's: overheid, onderwijs, onderzoek, ondernemers en

omgeving. De kennisagenda van De Werkplaats Veenkoloniën wordt steeds meer gevuld met projecten van ondernemers uit het gebied en dat is een goede ontwikkeling. Zodoende komt er steeds meer een wisselwerking tussen kennis en praktijk. Inmiddels zijn we toe aan de volgende stap: naast het leveren van kennis voor agenda-projecten heeft de stuurgroep van de Agenda voor de Veenkoloniën ook aangegeven dat De Werkplaats Veenkoloniën een prima bijdrage kan leveren aan het stimuleren van ondernemerschap in de Veenkoloniën. Hiermee kunnen ondernemers op betrekkelijk eenvoudige wijze beschikken over innovaties en kennis die ontwikkeld zijn/worden bij de deelnemende kennisinstellingen. Daarnaast werkt de staf van De Werkplaats aan haar zogenaamde transitie-methodiek. Deze kennis kunnen we ontsluiten door het samengaan met het project Value in the Valley: hoe kunnen we deze leeromgeving gebruiken om meer samenwerking tussen de veenkoloniale actoren te krijgen; hoe kunnen we meer leren, ons andere rollen aanmeten; kortom hoe kunnen we de innovatiecapaciteit van de regio Veenkoloniën gezamenlijk verhogen en versterken?

‘Samenwerken in Samenleren’

18

Projecten waarin studenten, docenten en soms ook onderzoekers werken voor opdrachtgevers uit de praktijk nemen in aantal toe. De hogescholen stimuleren deze trend vanuit onderwijsvernieuwing en het versterken van de leeromgeving voor de student.

Ellen Marks

*Algemeen directeur
Hogeschool Van
Hall Larenstein*

*Lid Concernraad
Wageningen UR*

Hogeschool Van Hall Larenstein heeft hierbij de insteek van onderwijsvernieuwing en doorontwikkeling van ons competentiegericht onderwijs. In onze nieuwe strategie spreken wij van **community learning**, een concept dat naadloos aansluit bij de samenwerkingsvorm binnen het werkplaatsmodel.

Nieuw is de vraag vanuit de praktijk om een meer structurele samenwerking tussen overheden, bedrijfsleven, onderwijs en onderzoek. Bij voorkeur op een regionaal schaalniveau, waarmee de laatste jaren ervaring is opgedaan via kennisloketten, commercieel advies van de kennisinstellingen en studentprojecten. Wij hebben ingezien dat de huidige opgave – de zogenaamde transitie van de regio's – vraagt om een steviger inzet.

In historische context denk ik dan al gauw aan het veel geprezen OVO-drieluik van het voormalige ministerie van LNV. Dit OVO-drieluik (structurele koppeling van onderwijs, voorlichting en onderzoek aan het lokale bedrijfsleven) ontstond aan het eind van de negentiende eeuw en werd doorontwikkeld tot in de jaren vijftig van de twintigste eeuw. In deze, ook internationaal geroemde aanpak zaten voorlichters, praktijkonderzoekers en consultants samen met de boer aan de 'keukentafel', waardoor de ondernemer met praktische vragen in direct contact stond met docenten en studenten van de scholen of onderzoekers aan de universiteit. Meermalen heeft deze manier van werken geleid tot spraakmakende resultaten. Het systeem werd aan het eind van de twintigste eeuw afgebouwd, omdat het te duur en omvangrijk was voor een te kleine beroepsgroep. Toch was het een geweldig systeem dat vele doelen diende. De ervaringen van toen vormden voor het lectoraat Regionale Transitie (RT) van Hogeschool Van Hall Larenstein de basis voor de zoektocht naar een nieuw ondersteuningssysteem voor regionaal beleid en ondernemerschap in dit veld: het OVO-drieluik nieuwe stijl. Dit was de basis voor de ontwikkeling van ons werkplaatsconcept.

De opgave nu is anders dan toen. Kleurrijker, complexer en vooral interdisciplinair en intersectoraal. Het zogenaamde **'groene onderwijs'** kan dit niet alleen oppakken. Dat verklaart de ontwikkeling van de kennisallianties vanuit het lectoraat RT; zowel van (v)MBO tot WO als van groen tot grijs onderwijs. Hier valt veel te leren. Ik realiseer me terdege dat het niet alleen om projecten gaat. Systeeminnovatie staat voorop. Met de ontwikkeling van de regionale kennisarrangementen in de Regionale Werkplaats is tevens een zoektocht naar herstructurering van het onderwijs begonnen. Het onderwijs is te intern gericht en we ambiëren een structurele samenwerking tussen onderwijs, onderzoek en praktijk. De kennisinstellingen moeten een eigen interne transitie ondergaan. Uit de werkplaatsprojecten blijkt bovendien dat de regionale en lokale overheden, de waterschappen en de stakeholders, dan wel het bedrijfsleven meer en meer moeten samenwerken om de regionale ontwikkeling vorm te geven. De transitie geldt ons allen en de samenwerking in De Werkplaats is voor niemand meer vrijblijvend!

‘Regionale Werkplaats als broedplaats voor vernieuwing’

De Werkplaats als vorm en concept is in de Veenkoloniën ontstaan. Hoe is het zo gekomen? De wens om het beroepsonderwijs en de studenten meer aan te laten sluiten bij de ontwikkeling van de regio en bedrijven bestond al langer.

Jaap Verhulst,
*Directeur Noord,
Directie Regionale
Zaken, ministerie
van EL&I*

Een van de vragen was hoe praktijk en onderwijs elkaars sterke kanten beter konden benutten in het transitieproces voor regionale ontwikkeling. Ongeveer vijf jaar geleden is een begin gemaakt met De Werkplaats in de Veenkoloniën. Dat was een prachtig klein kerkje in Annerveenschekanaal. Dat leidde drie jaar later, in december 2008, tot de ondertekening van een contract. Vele partijen gingen samenwerken en kennis delen, het ministerie van EL&I was daar ook bij. Het is bijzonder omdat regionale partijen, overheden en kennisinstellingen (onderwijs en onderzoek) met elkaar afspraken hebben gemaakt om gezamenlijk kennis in te zetten voor de ontwikkeling van de Veenkoloniën. De Werkplaats werd daarvoor als vorm gekozen.

19

Om het proces te versnellen zijn er in de periode oktober 2009 tot juli 2010 meerdere landelijke en regionale bijeenkomsten georganiseerd. Op 22 juni 2010 is een nationaal congres ‘Regio aan Zet’ georganiseerd en is de publicatie *De Lerende Regio* uitgebracht. Op dit congres in Velp waren een groot aantal regio’s, overheden, waterschappen, kennisinstellingen, bedrijven en stakeholders aanwezig met in totaal 755 deelnemers. De omvang van dit congres en de aard van de discussie maakten duidelijk dat het Werkplaatsmodel zoals ontwikkeld in de Veenkoloniën zich in een grote belangstelling mag verheugen.

Het kabinet heeft innovatie hoog in het vaandel staan. Innovatie stimuleren we als ministerie van EL&I door gezamenlijk door middel van de ‘gouden driehoek’ (kennis, bedrijfsleven en overheid) te werken aan vernieuwing. Het model van De Werkplaats stimuleert de innovatie in regio’s en gebieden gekoppeld aan de vraagstukken die in de regio spelen.

Ik onderschrijf van harte deze aanpak als broedplaats voor vernieuwing. Het model van De Werkplaats is niet gebonden aan gebouwen of instituties maar laat initiatiefnemers, mensen vanuit onderwijs, onderzoek en regionaal bestuur samen werken aan het oplossen van vragen en problemen. Doelgericht samenwerken en zo komen tot oplossingen en vernieuwingen in het landelijk gebied in diverse regio’s; dat is de kracht van dit concept en dat spreekt mij aan! Het ministerie van EL&I ondersteunt dit van harte.

‘Stimuleren, faciliteren en met de tijd meegaan’

20 **Baukje Galama**

Burgemeester
gemeente
Stadskanaal

Vicevoorzitter
Stuurgroep
Agenda voor de
Veenkoloniën

Baukje Galama is sinds september 2009 burgemeester van de gemeente Stadskanaal. Eind oktober 2010 werd zij vicevoorzitter van de Stuurgroep van de Agenda voor de Veenkoloniën en is nu bezig met kennismaken en inwerken. Wat Baukje Galama als nieuwkomer in het gebied opvalt, is de grote bereidheid om via de Agenda integraal te kijken naar wat voor het gebied noodzakelijk is.

‘Er liggen heel veel kansen in en voor de Veenkoloniën. Het sterke arbeidsethos dat hier al generaties lang geldt, is opvallend. Men weet van aanpakken, grijpt kansen en als iets niet werkt, gaat men verder met de volgende kans. Men durft risico’s te nemen. Natuurlijk zijn er problemen en heb je te maken met beperkingen, maar daar hoeft je je niet door te laten weerhouden. De rol van de overheid is veranderd. We gaan steeds vaker te rade bij de mensen in het gebied. Zij zijn immers de ervaringsdeskundigen, zien de problemen en kansen het best en stellen de kennisvragen. Het project Groene Blauwe Diensten van de Agrarische Natuurvereniging Oost Groningen (ANOG) is een mooi voorbeeld: het idee is gelanceerd en neergelegd bij De Werkplaats Veenkoloniën door de agrariërs zelf. Het is innovatief en leidt tot zuinig en slim grondgebruik.

Voor regionale nieuwe ontwikkelingen zoals klimaat en energie, moeten we met zijn allen de nodige inspanningen leveren. Als overheid moet je stimuleren en faciliteren en ‘met de tijd meegaan’. Voor alle partijen geldt dat je gewend bent om je ‘bedrijf’ op een bepaalde manier te runnen en als dat goed gaat, ben je misschien geneigd om het zo te laten. Maar de wereld om je heen verandert voortdurend. Je bent daarom zélf verantwoordelijk om je staande te houden. En dat betekent dat je zelf met ideeën moet komen en het ontwikkelingsproces op gang moet brengen.

De Agenda en De Werkplaats spelen een grote rol bij het zoeken naar vernieuwing. Het feit dat je vragen stelt en onderzoek doet, het bij elkaar brengen van theorie en praktijk, het ‘buiten hokjes’ durven denken, dragen bij aan de regionale ontwikkeling. Wat volgens mij een duidelijke meerwaarde is van De Werkplaats is de rol van aanjager. De kennisvragen brengen de behoeften van komende generaties in beeld en leiden tot oplossingen en nieuwe vragen. Dat vliegwieleffect is ontzettend belangrijk.

De wel eens gemaakte opmerking dat men in de Veenkoloniën niet wil leren, kan ik niet onderschrijven. Want als men niet wil leren, zijn er ook geen kennisvragen. Er is beslist wel een behoefte om te leren en ook een erkenning dat men moet leren om tot verdere ontwikkeling te komen. Samen met andere partijen in het gebied maar ook met andere regio’s. Ik ben een groot voorstander van regio-overstijgend werken. Wonen, werken en recreëren laten zich immers niet door de grenzen van een gebied dicteren. Door samenwerking breng je het gebied meer en haal je er ook meer uit. Dat is de basis van de Agenda voor de Veenkoloniën.’

‘De Werkplaats als passende werkvorm’

Cees Kwakernaak
Onderzoeker bij
het Centrum Water
en Klimaat van
Alterra

Projectleider
‘Waarheen met
het veen’

De WUR laat als verplicht onderdeel interdisciplinaire groepen aan vraaggestuurde opdrachten werken. Onderzoekers krijgen ook steeds meer gebiedsgerichte kennisvragen. Voor de WUR is De Werkplaats een mooie formule die dicht bij de vragen en behoeften van de regio staat. De studenten zijn samen met experts erg geïnteresseerd in complexe projecten en kunnen er op deze manier ervaring mee opdoen.

‘Je hebt natuurlijk wel te maken met een gebied en zijn imago. Studenten vinden ‘Australië’ oneindig veel interessanter dan de ‘Veenkoloniën’. Toch denk ik dat je juist in De Werkplaats Veenkoloniën die vragen vindt die goed bij onze opleidingen en expertisevelden passen. In de Veenkoloniën bestaan concrete veranderbehoeften en er is veel behoefte aan innovatieve kennis. Voor ons is De Werkplaats dan ook een heel passende werkvorm, omdat deze nauw aansluit op de vragen en behoeften van de regio én op de interesses van studenten en experts.

Wat je echt hiervoor nodig hebt is een regionale kennisagenda die de vertaalslag maakt van gebieds- en beleidsopgaven naar de kennis die je nodig hebt om die integraal op te lossen. Dat betekent dus een meerjarig onderzoeksprogramma voor de regio. Dat is dus veel meer dan een verzameling losse projecten. In De Werkplaats worden geen onderzoeken gedaan om het onderzoek. 21

Het mooie is dat de vragen passen bij de verschillende niveaus van opleidingen en studenten. Ik merk dat docenten, studenten en onderzoekers steeds enthousiaster worden over het werken in regio's aan complexe opgaven. Daarbij is het wel goed om deelvragen te formuleren en daar het juiste onderwijsniveau bij te zoeken, omdat de vragen nu vaak wel behoorlijk complex zijn en zich niet altijd lenen voor aanpak door studenten.

Door aan de slag te gaan met kleinere en concrete vragen zien studenten duidelijker dat hun onderzoek past in een groter geheel. Resultaten kunnen immers meegenomen worden naar volgende vragen. Hoe concreter de vraag, hoe beter. Het helpt bovendien om de verschillende opleidingsniveaus bij elkaar te krijgen en om de diepte in te gaan en vragen beantwoord te krijgen.

Ondanks dat je ‘vastzit’ aan een programma of agenda, moet je nieuwe kennisvraagstukken nooit uitsluiten. Want er komen voortdurend nieuwe kennisbehoeften vanuit de regio. Belangrijk is dat je op een gestructureerde manier in beeld moet hebben wat de regio wil: welke vragen en behoeften zijn er. Daarna kun je bezig gaan met hoe je dat dan kunt realiseren. Over de rol van onderzoek in Werkplaatsen zal binnenkort een brochure worden uitgebracht.’

‘De Werkplaats als meerwaarde’

22 **Dirk Strijker**
Hoogleraar Culturele
Geografie/
bijzonder hoogleraar
Plattelandsontwikkeling
RuG Groningen

De Werkplaats is vanuit academisch oogpunt een interessant concept, vooral voor de individuele student als extra mogelijkheid wanneer hij of zij een maatschappelijk relevant onderwerp wil oppakken, zoals een regionale vraag. Maar ik zie het concept nog niet als dé toekomst voor alle onderzoek en onderwijs.

‘Zeker heeft De Werkplaats meerwaarde. Als onderwijsinstelling heb je niet altijd een opdrachtgever voor handen en hier kun je dan toch studenten op boeiende kennisvragen zetten. Bovendien worden in De Werkplaats verschillende niveaus studenten aan het werk gezet, ook samen, aan heel specifieke vragen en worden verschillende partijen, zoals bestuurders en ondernemers, bijeengebracht.

Voor onze studenten is het echter lastig om via De Werkplaats projecten uit te voeren, omdat de opleiding heel strak in elkaar steekt qua tijd en meestal strookt dat slecht met de vragen uit de regio. Wij kunnen door ons systeem niet goed inhaken op de kennisagenda. Ondanks dat er interessante vragen bij zitten, zul je dus niet meteen de studenten erbij vinden. Aan de andere kant kun je je ook afvragen of de kennisagenda wel flexibel genoeg is om te kunnen omgaan met veranderingen, zowel aan de vraagkant als de kant van het studentenaanbod.

Je kunt bovendien de vraag stellen of het onderwijs wel goed aansluit bij het werkveld als er niet getraind wordt in ‘real life’ opdrachten. Dat geldt niet alleen voor de Agenda voor de Veenkoloniën of De Werkplaats, want we hebben bijvoorbeeld ook samenwerkingsverbanden met Oldenburg en Bremen. Opvallend daarin is dat de studenten helemaal niet geïnteresseerd zijn in presentaties van collega-studenten of onderzoekers. Er wordt heel diep ingegaan op een onderwerp, maar ze hebben te weinig oog voor de praktische toepassing.

De Werkplaats is vergelijkbaar met de Wetenschapswinkels van de RU Groningen. Hier worden complexe onderwerpen aangepakt, onder meer via deelprojecten. De resultaten worden meegenomen in vervolgprojecten. Maar in tegenstelling tot De Werkplaats heb je hier niet de structurering met de vraagsteller die ook het verloop van het onderzoek in de gaten houdt. De Werkplaats werkt met een kennisagenda en dat is een groot pluspunt. Bij ons gaat het puur om de inhoud. Er wordt nauwelijks gekeken naar de praktische toepasbaarheid. Op dit moment past de werkvorm daarom minder goed bij ons.

Ik denk dat de Agenda nu te eng is en vooral gericht op de fysieke, ruimtelijke en economische aspecten. Ik mis bijvoorbeeld aandacht voor de sociale achterstand en de beeldvorming. Je moet binnen De Werkplaats misschien toe naar een algemeen probleemveld vanuit de regio, waarin je op maat gemaakte onderwerpen voor de studenten kunt uithalen. Nu sluit je door de aard van de opleiding en de vorm van De Werkplaats een grote groep studenten uit. Daarin valt nog een hoop te verbeteren.’

‘Studenten zien de wereld vaak net even anders’

Wethouder Herman Kuipers is vanuit de gemeente Vlagtwedde lid van de Stuurgroep Agenda voor de Veenkoloniën. Hij heeft sinds kort

De Werkplaats in portefeuille. Hij is enthousiast over het concept!

En dat is niet onlogisch.

Kuipers heeft als bestuurder en leidinggevende een lange carrière in het LBO- en MBO-onderwijs en dat tot in ‘het ministerie in Zoetermeer’ aan toe.

Herman Kuipers

Wethouder van de
gemeente Vlagtwedde

Lid Stuurgroep Agenda
voor de Veenkoloniën

De wethouder vertelt met passie over het Werkplaatsproject ‘Windmolens’, 23 waarin hij samenwerkte met studenten van Hogeschool Van Hall Larenstein. ‘Deze studenten, dat waren eigenlijk al ondernemers, jonge melkveehouders; vooral gericht op economisch gewin. Ze waren vooral geïnteresseerd in de opbrengsten; wat levert het op? Ik moest flink met ze in gesprek over heel andere argumenten, zoals de kwaliteit van de ruimte, betere, alternatieve zoekplaatsen. Ze waren vooral gericht op de technische uitvoering van de opdracht. Ze vonden mij in het begin wat traditioneel in de ‘Ground for change’-filosofie. Zij waren moderner en gingen meer voor het financiële gewin. We hadden daarom eigenlijk hele leuke gesprekken waarin we naar argumenten voor ons gelijk zochten. Uiteindelijk vonden we een basis voor een onderzoek. Hun opdracht was het om locaties te vinden. Ze hebben veel onderzoek gedaan en met mensen gesproken. Al met al kwamen ze erachter dat het nog een hele, vaak kwalitatieve, opgave is om draagvlak voor zulke ingrepen te krijgen. Ik heb gezien dat deze studenten juist door hun werk in de praktijk in korte tijd erg werden verrijkt op hun visie.

Mij leverden de discussies met hen een vrije denkruimte op; de discussies en het opgeleverde materiaal verrijkten ook mijn visie. Dit was voor mij een enorme meerwaarde. Een wethouder zit over het algemeen in een strak keurslijf met de politieke structuren, de ambtelijke kijk op de zaak, de visie en houding van investeerders en de meningen van de burgerij. In dat proces is het erg interessant om zo’n vrije denkruimte te creëren en dat met studenten die toch vaak de wereld net even anders zien. Voor mij is De Werkplaats Veenkoloniën een welkome en basale aanvulling op het proces rond de verdere ontwikkeling van de Veenkoloniën.’

‘Studie levert bijdrage aan positief groen ondernemerschap’

24

In het kader van de lerende regio bundelen we steeds meer krachten in een gebied om samen te leren en samen te werken aan een agrarische sector met goed geschoolde ondernemers.

Ook in de agrarische sector wordt voortdurend leren steeds belangrijker. Het maakt deel uit van de uitdaging om met plezier ondernemer in de sector te zijn.

Jacob Duinstra

Docent

Ondernemerschap

en Bedrijfskunde

Daarbij is het niet meer voldoende om alleen een goed vakman te zijn: het ondernemerschap wordt steeds belangrijker. Ondernemers moeten vooruit kijken en leren om snel in te spelen op de veranderingen die op hun bedrijf afkomen. Ze moeten leren deze te vertalen naar nieuwe kansen voor hun eigen bedrijf.

We werken er steeds meer aan om een gewenst onderdeel van de samenleving te zijn en daarbij nieuwe verbindingen te leggen tussen platteland en burgers. Daarom ben ik als docent van Hogeschool Van Hall Larenstein blij, dat ook wij als grootste ‘groene’ Hogeschool van Nederland aandacht besteden aan dergelijke praktijkontwikkelingen. Ook de Rabobank, een belangrijke bank in de agrarische wereld heeft bovenstaande ontwikkeling in de praktijk opgemerkt. De economische en financiële vaardigheden blijken vaak onvoldoende aanwezig bij agrarische ondernemers.

Mede door diverse signalen uit de markt is Hogeschool Van Hall Larenstein op het idee gekomen voor de ontwikkeling en de uitvoering van de opleiding Associate Degree Ondernemerschap, ook wel ADO genoemd. Deze tweejarige studie kan bijdragen aan het ontwikkelen van positief ondernemerschap en daarmee aan een gezonde agrarische sector die haar plaats weet in te nemen in een steeds groter wordend Europa.

De ADO helpt agrarische ondernemers verder in de ontwikkeling om een betere ondernemer te worden. Een betere ondernemer voor het eigen bedrijf en een betere ondernemer in relatie tot de omgeving van het bedrijf. Een AD is bedoeld voor mensen die bovenop hun MBO-diploma nog wat extra's willen leren maar geen volledige HBO-opleiding kunnen of willen volgen.

De opleiding is gericht op ondernemers met een agrarische bedrijf of agrarisch loonbedrijf. Een deel van de opleiding wordt gegeven met ondernemers uit andere regio's. Dit geeft een wisselwerking van ervaringen uit verschillende gebieden die de opleiding extra interessant maakt. De deelnemers nemen hun eigen bedrijf mee in de opleiding. Onder begeleiding van docenten en externe coaches maken de deelnemers een ondernemingsplan voor het eigen bedrijf. Aan het einde van de opleiding heeft de deelnemer zijn netwerk uitgebreid met zakelijke relaties en veel kennis binnen zijn of haar vakgebied en de agrarische sector opgedaan. Tevens heeft hij/zij een goed onderbouwd ondernemingsplan voor het eigen bedrijf opgesteld en gepresenteerd. Door deze opgedane kennis en het in bezit hebben van een officieel erkend diploma is de cursist in staat zijn/haar kennis over te dragen en collega's te enthousiasmeren zodat het bijdraagt aan de lerende regio.

‘Goede waterhuishouding van eminent belang’

Het Waterschap Hunze en Aa's is een van de twee waterschappen die participeren in de Agenda voor de Veenkoloniën. Het belang van het Waterschap is de waterhuishouding in het gebied. In de Agenda zijn interessante vragen opgenomen die, omdat in de Stuurgroep over het algemeen toch generalisten zitten, veel breder opgepakt worden.

Harrie Prins

*Lid Dagelijks Bestuur
Waterschap Hunze
en Aa's*

*Lid Stuurgroep Agenda
voor de Veenkoloniën*

‘Als Waterschap hanteren we de richtlijnen ‘veiligheid’, ‘voldoende’ en ‘schoon’. Dat wil zeggen: inperken van overstromingsrisico's door goed kade- en oeverbeheer, vergroten van de bergingscapaciteit, ervoor zorgen dat er voldoende water is en via de zuiveringsinrichtingen zorgen voor schoon water. In het project Ruimte voor Water, waarvan de Agenda opdrachtgever is, is een strategische visie gemaakt op het water voor het hele gebied. De klimaatverandering zal een steeds grotere invloed krijgen. Kijkend naar de toekomst is een goede waterhuishouding in de Veenkoloniën van eminent belang. Het is immers een waterrijk gebied.

Het Waterschap levert een bijdrage aan de regionale ontwikkeling van de Veenkoloniën door het gebied zodanig in te richten dat we de veiligheid kunnen waarborgen voor mens en dier. Dat houdt in dat we het overtollige water afvoeren en tijdens droogte via hetzelfde systeem van stuwen en gemalen water aanvoeren. Dat is vooral van belang voor de landbouw die nog steeds een niet weg te cijferen bedrijfscomponent vormt in dit gebied. De rol die wij spelen gaat uiteraard niet alleen naar deze sector, wij zijn er voor alle ingezetenen. We kijken ook nadrukkelijk mee met andere instanties, ook via de Agenda. We hebben heel veel partners en moeten overal rekening mee houden, omdat onze acties altijd gevolgen hebben voor één of meerdere partijen. Andersom kunnen acties van anderen grote gevolgen hebben voor de waterhuishouding. Je zult dus moeten samenwerken.

25

De projecten die in de Agenda zijn omschreven, worden uitgevoerd in De Werkplaats. Mijn beeld van De Werkplaats is dat zich hier heel sterk gemotiveerde mensen vastbijten in de projecten. De kennisinbreng gaat gepaard met een flinke dosis enthousiasme en De Werkplaats kan wezenlijke bijdragen leveren aan de regionale ontwikkeling. Maar als opdrachtgever moet je wel afwachten of de uitkomsten in de praktijk toepasbaar zijn. Het is gemakkelijk om ‘iets’ te verzinnen en uit te voeren, maar je moet ook realistisch zijn. Voor mij is het veel belangrijker dat men zich zo wil inzetten voor gebiedsontwikkeling. Ik zie dat men in de regio niet achterover leunt en afwacht tot er iets gaat gebeuren. We beschikken hier in de Veenkoloniën juist over de innovatieve kracht, de mentaliteit en het besef dat we zelf aan de slag moeten om een verbeteringsslag te maken. Het is dan wel noodzakelijk dat de bestuurders de goede voorwaarden scheppen zodat de kansen en mogelijkheden ten volle benut kunnen worden.’

'Belang voor de toekomst van ondernemers'

26 Ondernemers leven in een tijd van grote dynamiek. Veranderingen volgen elkaar in hoog tempo op en de problemen van alledag verschillen in soort, omvang en verschijningsvorm.

Hans Drijfhout

Stork Industry Services

Lid ondersteuningsgroep

De Werkplaats Veenkoloniën

en lid Regiegroep De Werkplaats

Zo zijn problemen op grond van de recessie van relatief korte duur vergeleken bij vergrijzing, ontgroening en krimp. Maar welke ondernemer heeft de tijd hierover na te denken terwijl hij te kampen heeft met een kredietprobleem bij de bank?

Het regionale perspectief is hier zeer verhelderend. Op die schaal kan je over bestaande grenzen heen kijken en tegelijk nieuwe samenwerkingsverbanden creëren. Dat deze omgeving zich niet laat beperken door gemeente- of provinciegrens mag duidelijk zijn. Het zal in toenemende mate de regio zijn die hierin bepalend is. Waar voorheen bedrijven met hetzelfde productieproces elkaar opzochten zullen andere afhankelijkheden en synergieën een rol gaan spelen. Een tuinder werkt dan niet samen met een collega-tuinder, maar met een energieleverancier omdat op deze manier niet alleen de energie voorhanden is, maar ook de bijproducten als restwarmte en CO₂ efficiënt kunnen worden gebruikt in de kassen. Iets vergelijkbaars geldt ook voor een productiebedrijf naast een transportonderneming, waarbij het transportbedrijf dan zijn diensten ook nog kan aanbieden aan de eerder genoemde tuinder. Het regionale perspectief werkt ook door bij het vinden van voldoende en goed geschoold personeel. Toekomstige werknemers stellen immers andere eisen aan de eigen woon- en werkomgeving dan voorheen. In de toekomst zal de doorslaggevende factor mogelijk vooral de omgeving zijn, waarin de ondernemer zich bevindt.

Maar minstens zo belangrijk is een intensieve samenwerking tussen ondernemingen, onderwijs en overheid. Men is natuurlijk inmiddels wel gewend om met elkaar te werken. Maar echte samenwerking met een gemeenschappelijk doel zoals bijvoorbeeld de ontwikkeling van

de regio blijft vaak achter. Dat ligt daaraan dat de verschillende organisaties een eigen oriëntatie en doelstelling hebben en niet altijd voldoende inzien wat met echte samenwerking te bereiken is. Zolang bijvoorbeeld een onderwijsinstelling alleen wordt beoordeeld op het aantal afgeleverde diploma's zonder zich te verantwoorden of de betreffende studenten ook daadwerkelijk iets aan de regio kunnen toevoegen, zolang is er geen sprake van echte samenwerking of regio-ontwikkeling. Alleen door echte samenwerking zullen synergievoordelen optimaal kunnen worden benut en daarmee de regio ten dienste staan. Dit kan men alleen bereiken als de hele regio in een gezamenlijk leerproces wordt ondergedompeld. Daarnaast is ook de constante update van kennis van onschatbare waarde, zowel individueel, maar ook in de organisatie en in de regio. Waar voor uw medewerker het levenslang-leren centraal staat, zal ook uw onderneming moeten leren anders met de nieuwe medewerkers om te gaan. Mensen zullen zich niet langer aan systemen aanpassen, maar systemen zullen moeten passen bij de mensen.

Wat leerrendement betreft is dit artikel overigens een slecht voorbeeld. Uw leerrendement na het lezen van deze tekst is slechts 10%, terwijl het echt ervaren van het beschrevene u al een leerrendement van meer dan 80% zou hebben opgeleverd. Dit nog afgezien van alle andere voordelen die uw bedrijf voor de toekomst zou hebben als het actief onderdeel uitmaakt van een lerende regio.

‘Door samenwerking krachtiger Veenkoloniën’

Uitgangspunt van de Agenda voor de Veenkoloniën is het gebiedsprogramma 2008-2012.

Het is richtinggevend voor initiatieven die het gebied kunnen steunen bij de regionale ontwikkeling.

Op een breed vlak pakt de stuurgroep, ondersteund door een ambtelijke projectgroep, de verschillende thema's op. Uiteraard is er veel aandacht voor de landbouw.

Alje van Bolhuis
Regiomanager
Oost-Groningen,
provincie Groningen

Lid projectgroep
Agenda voor de
Veenkoloniën

‘Ik ben nu twee jaar intensief bij de Veenkoloniën betrokken, was tot 2008 regiomanager Noord-Groningen en nu sinds een jaar van Oost-Groningen. En wat mij opvalt is dat de Agenda heel nadrukkelijk ook sociale aspecten meeneemt. Van het ‘landschap’ alleen kun je immers niet leven. Je ziet niet zo vaak dat er in de breedte gezocht wordt naar ontwikkeling. Er gaan in deze ‘zuinige’ tijden wel stemmen op dat het gebiedsprogramma selectiever moet worden en onder andere krimp als thema moet opnemen. Daarmee zou het gebiedsprogramma best wel eens krachtiger kunnen worden.

De Veenkoloniën vormen in ruimtelijk en landschappelijk opzicht een fenomenaal gebied met gebiedseigen kwaliteiten. Vaak gaat het over het imago dat aan de naam kleeft, maar het gebied is wel een begrip. Het is goed dat er een samenwerkingsplatform is dat zich staande weet te houden in deze tijd van bezuinigingen. Dat platform is bijzonder te noemen, omdat het gebied geen ‘gebiedsbestuur’ heeft. Dat is best lastig want als je als één bestuur kunt optreden, sta je sterker en kun je eenduidiger zijn naar anderen. De bestuurlijke wil om de samenwerking structureel voort te zetten is zeker aanwezig. Ik zie dat de verschillende partijen – gemeenten, provincies en waterschappen, die toch elk hun eigen problemen hebben – nauw samenwerken om de Veenkoloniën krachtiger te maken. Wel zou de Agenda beter geprofileerd kunnen worden richting de rijksoverheid. We moeten onze positie verstevigen om geld binnen te halen.

Een gebied kan zelf niet praten, heeft ook nergens last van. Problemen en kansen liggen bij de mensen. Om de innovatieve kracht van het gebied te versterken, moet je zoeken naar de voortrekkers, bijvoorbeeld jonge agrariërs die initiatieven durven nemen en scholen die actief meewerken. Overheden kunnen dit stimuleren, ook financieel, maar het moet uit de mensen zelf komen. We hebben mensen als Willem Foorthuis nodig om te sleuren en te sjoeren, maar tegelijkertijd ook mensen die met beide benen ‘in het veen’ staan en die visies concreet kunnen vertalen richting bestuurders en burgers. De Agenda speelt een grote rol, omdat deze bijdraagt aan het op gang brengen van het ontwikkelingsproces voor de regio.

Alles drijft op enthousiasme. Het is verheugend dat men samenwerkt en kansen pakt in het gebiedsprogramma en dat er via de Agenda in De Werkplaats Veenkoloniën uitvoering aan wordt gegeven. Hoewel ik aanvankelijk twijfelde over De Werkplaats, blijkt het een goede formule te zijn. Ik denk wel dat er nog veel meer uit te halen valt.’

Jan van der Valk

Directeur unit landbouw en management

Hogeschool Van Hall Larenstein

28 Vroeger had je als hogeschool een soort van standaardkennis. Deze kennis was het product van de hogeschool en de docenten konden jarenlang uit deze kennis putten. De huidige praktijk staat hier bijna haaks op. Als hogeschool moeten we direct en intensief aangesloten zijn op de dynamische buitenwereld. Docenten moeten de praktijk door en door kennen en daarbij verbonden worden met onderzoekers; alleen zo kunnen we adequate nieuwe generaties studenten afleveren voor de markt. Deze inzet is zo fundamenteel dat we de aansluiting niet kunnen creëren met tijdelijke projecten; dit is niet bestendig. We hebben een nieuwe structuur nodig en dit is nu juist het mooie van De Werkplaatsen. Hierbij is de meerjarenaanpak van het Regiocontract van belang zodat we ons kunnen organiseren, maar belangrijker nog is dat we dit systeem kunnen bouwen met externe partijen die er ook daadwerkelijk belang bij hebben dat dit systeem ontstaat en blijft bestaan!

Het proces moet immers niet uit het referentiekader van een school voortkomen, maar vanuit de daadwerkelijke eigenaren van de regionale problematiek. De school moet ook de agenda niet inhoudelijk willen bepalen (wat bij projecten vaak het geval is) maar ook dat moet van de regio zijn. Een regio moet zijn leervragen de school als het ware induwen in plaats van de normale situatie dat een school naar leervragen zoekt. Met het systeem van het regionale kennisarrangement hebben we een prachtige aanzet gevonden.

Wout van den Bor
Lid van het College van Bestuur van
AOC Terra (Onderwijsgroep Noord)

Deze manier van werken blijkt voor alle partijen alleen maar voordeel te hebben. We streven daarom steeds meer naar leerarrangementen in de praktijk. Niet alleen met individuele of groepen ondernemers, maar ook in grotere en multidisciplinaire verbanden. We zijn heel bewust partner in De Werkplaats Veenkoloniën, waarin studenten werken aan vragen in het kader van plattelandsontwikkeling en regionale transitie. Ik vind dit belangrijk, want we willen de intensieve praktijkverbinding bestuurlijk en onderwijskundig verankeren.

Elvira M.Th. Ardon-Visser,
Dean Academie voor Architectuur,
Bouwkunde & civiele Techniek van de
Hanzehogeschool Groningen

Het is mooi om te zien hoe de samenwerking van onze studenten, docenten en onderzoekers met hun collega's van de andere partners in het veenkoloniale kennisarrangement natuurlijk tot stand komt. Nog interessanter zijn de opbrengsten van deze samenwerking. De methodiek van de Werkplaats is een gemeenschappelijk product geworden. We beschouwen het als een gezamenlijke zoektocht om deze werkwijze verder vorm te geven en te koppelen aan ons onderwijs en praktijkgericht onderzoek, zoals dat bijvoorbeeld plaatsvindt in onze ateliers en het Kenniscentrum Gebiedsontwikkeling NoorderRuimte. Het versterkt de beweging die we maken van onderwijs- naar kennisinstelling. Naast het overdragen van kennis hebben we ook een taak gekregen in het bijeenbrengen en creëren van nieuwe kennis en het stimuleren van een onderzoekende houding bij studenten. Dit doen we door het doen van praktijkgericht onderzoek. Dat wil zeggen onderzoek dat een oorsprong heeft in een concrete vraag vanuit overheden, instellingen of bedrijven en waarvan het resultaat zal worden gebruikt in die praktijk. Dat gebeurt dus altijd in diverse allianties met externe partijen in en ten behoeve van de regio. Want daar gaat het uiteindelijk om; dat wij studenten afleveren die de vraagstukken van morgen kunnen beantwoorden en hun bijdrage kunnen leveren aan de noodzakelijke innovaties in denken en doen.

Wat is de waarde van het Werkplaatsconcept voor het onderwijs?

- 30 Vanuit de beslotenheid van een onderwijsgebouw zijn de veranderingen niet goed bij te benen, laat staan in de vingers te krijgen. Om studenten beter te laten begrijpen wat het rurale gebied is, wat een dorp is, waar door het leeft en, vooral, hoe het leefbaar blijft, heeft het lectoraat Regionale Transitie van de Hogeschool Van Hall Larenstein het initiatief genomen voor het ontwikkelen van het *werkplaatsconcept*.

Op deze vraag reageren de docenten **Gerrie Koopman** en **Ben Helming** (Hogeschool Van Hall Larenstein) in deze bijdrage.

Wij wijzen onze studenten op het feit dat de huidige regionale transitie zich in snel tempo voltrekt. Agrariërs moeten investeren en uitbreiden om het hoofd boven water te houden, hobbyboeren zijn flink in opkomst en leveren het platteland de kleinschalige dimensie. Samen hebben deze 'omgevings-ondernemers' meer dan 75% van de grond in bezit en in gebruik. Dorpen en hun omgeving transformeren van een landbouwgebonden economie naar vitale en pluriforme dorpsgemeenschappen. Van de plattelandsbevolking werkt 90% niet in de eigen plaats of streek, waarmee wonen ondertussen de belangrijkste economische, sociale en culturele factor is geworden in het landelijk gebied. Ook de mentaliteit op het platteland verandert. De moderne burger vraagt om meer recreatieruimte en wil betrokken worden bij de inrichting en vormgeving van de leefomgeving. En dan is er nog de waterproblematiek, die zowel nieuwe kansen als bedreigingen met zich meebrengt. Het platteland is bezig om een totaal nieuwe positie in onze samenleving te verwerven. Deze ontwikkelingen of beter deze transities maken dat ons onderwijs noodzakelijkerwijs direct verbonden moet zijn met de dagelijkse praktijk van stad en platteland.

Het hiervoor geschetste transformatieproces vraagt om een sterk ruraal management. De nieuwe generatie beleidsmakers (de huidige studenten), ontwerpers en beheerders moeten goed op de nieuwe, complexe opgave worden voorbereid. Dit is bij uitstek een taak voor het hoger beroepsonderwijs, maar ook het wetenschappelijk onderwijs & onderzoek en het middelbaar beroepsonderwijs spelen hierbij een cruciale rol. Wij leiden studenten immers op voor een nog niet gedefinieerd beroepenveld. Kort samengevat houdt het werkplaatsconcept

voor ons in dat zowel studenten als docenten ondergedompeld worden in een praktijksituatie, waarin beide partijen lerende zijn. Docenten brengen hun kennis in, maar toetsen die voortdurend aan de dagelijkse praktijk. Samen met bewoners, experts en opdrachtgevers werken studenten en docenten in een omgeving die hen met beide voeten in het werkveld brengt. Hierbij is het streven om deze leeromgeving een plek te geven op de plaats waar 'het gebeurt': in een *werkplaats*.

De ontwikkeling

Wij waren als docenten meteen enthousiast over het idee om een permanente verbinding met de praktijk te bouwen. De eerste 'fysieke' werkplaats werd gevestigd in Annerveenschekanaal waarbij het onderwijs direct werd gekoppeld aan een te bouwen participatief omgevingsplan voor Annerveenschekanaal en Eexterveenschekanaal. De gemeente Aa en Hunze was hier de opdrachtgever van het Belvedereproject *DAIP*. Het project beoogde in te spelen op het revitaliseringsprogramma van *Van turfvaart naar toevaart* en daarnaast een ruimtelijke visie te ontwikkelen als basis voor een intergemeentelijk bestemmingsplan van de gemeenten Aa en Hunze en Veendam. De Werkplaats werd gevestigd in een leegstaand gebouwencomplex van de Hervormde kerk in Annerveenschekanaal. Verschillende van onze studentengroepen en van diverse opleidingen op alle drie locaties van Hogeschool Van Hall Larenstein met hun docenten en experts, samen met bewoners en gemeente, raakten zo vertrouwd met het Belvedere gedachtegoed en vertaalden dat in een cultuurhistorische ontwikkelingskaart. Na de afronding van het project *DAIP* volgden nog vele andere projecten in deze regio zoals het maken van een dorpsvisie voor Gasselternijveen en een plat-

telandsvisie voor de gemeente Aa en Hunze. Daarna werkten verschillende elkaar opvolgende studentengroepen mee aan deelprojecten in het kader van de *Biografie van de Drentse Aa*. In dit project hebben wetenschappers van de RU-Groningen deelgenomen, wat uiteindelijk leidde tot het kortgeleden gepubliceerde artikel *Using the Rural Atelier as an Educational Method in Landscape Studies* van Erik Meijles en Bettina Van Hoven in het tijdschrift 'Journal of Geography in Higher Education' (Londen, oktober 2010).

Sinds het pionieren van diverse docenten en lectoren van onze Hogeschool in Annerveenschekanaal heeft het werkplaatsconcept zich stormachtig ontwikkeld. In december 2008 werd een contract getekend om dit onderwijsconcept nog breder neer te zetten, gekoppeld aan de Agenda voor de Veenkoloniën. De ondertekening vond plaats door twee universiteiten, drie hogescholen, een MBO-instelling, het ministerie van LNV en de Agenda voor de Veenkoloniën, waarin negen gemeentes, twee provincies en twee waterschappen participeren. Hierdoor ontstond de mogelijkheid om ook onderwijs te koppelen tussen MBO, HBO, WO en het wetenschappelijk onderzoek. Momenteel werken diverse studenten, meestal in groepen, aan verschillende onderdelen van projecten die vallen onder het regionale 'Gebiedsprogramma 2008-2012' van de Veenkoloniën. De fysieke werkplaats kreeg een nieuwe gestalte binnen het gebouw van Waterschap Hunze en Aa's in Veendam. Ook ontstonden er vanuit de Veenkoloniën nieuwe werkplaatsen in de regio's Zuidoost-Drenthe en Noordoost-Friesland. Gestoeld op deze ervaringen en gestimuleerd door de overheid ontstonden er, verspreid over heel Nederland, negen werkplaatsregio's.

Ook buiten Nederland, in bijvoorbeeld Noordoost-Duitsland en Suriname, tot in China aan toe, toont men interesse voor het werkplaatsconcept.

Het belang voor het onderwijs

Voor studenten levert De Werkplaats een grote leerervaring op. Doordat ze al lerende in, voor en met de praktijk werken. Ze maken op een indringende manier kennis met de actuele problematiek van stad en streek. Complexe begrippen zoals 'leefomgeving' en 'leefbaarheid' krijgen zo een concrete inhoud en de student krijgt een scherper inzicht in de actuele veranderingsprocessen op lokaal en regionaal niveau. Studenten studeren, maar staan tegelijkertijd met de beide benen in het werkveld. Dit is voor de meeste studenten zeer motiverend. De Werkplaats biedt mogelijkheden om het onderwijs beter aan te laten sluiten bij de leerwensen van de studenten. Door De Werkplaats maken studenten kennis met hun eigen positie en rol in een dynamisch werkveld. Een leerschool voor interdisciplinaire samenwerking, een ervaring die goed van pas zal komen in de toekomstige werkpraktijk van de studenten.

Ook voor docenten biedt het werkplaatsconcept vele uitdagingen. Door de school in de regio en de regio in de school te brengen, kan het praktijkgerichte onderwijs wezenlijk vormgegeven worden. Groot voordeel is, dat geldt zowel voor docenten als studenten, dat over de schuttingen van de verschillende opleidingen en onderwijsinstellingen heen gekeken wordt en er samenwerkingsverbanden ontstaan die voorheen niet voor mogelijk gehouden werden. Het werkplaatsconcept vraagt wel om een flexibele organisatie, die inspeelt op actuele vragen vanuit het werkveld. Dat vraagt om een andere instelling van management en docenten.

Gebleken is dat het wel of niet kunnen koppelen van onderwijs aan werkplaatsprojecten sterk afhankelijk is van het enthousiasme en de flexibiliteit van de individuele docent. Docenten in het hoger onderwijs zijn veelal gewend om individueel te werken. Het werkplaatsconcept vraagt om een andere houding. Docenten zouden op een creatieve manier het werkplaatsconcept in de opleidingen moeten implementeren en deze vervolgens vertalen in uitvoerbare onderwijscomponenten. Dit betekent dat ze hun geijkte paden moeten verlaten en in overleg moeten met de coördinatoren van de werkplaatsen, maar ook met collegae binnen het eigen vakgebied, van andere opleidingen, van andere locaties en zelfs met collegae van andere onderwijsinstellingen. Als deze flexibiliteit er is, ontstaat er een integrale leeromgeving voor onderwijs, onderzoek, ondernemers en overheden in een regio. Een 'community of learning' die zeer verrijkend kan zijn voor alle partijen! Dit is gemakkelijk gezegd en het staat ook overal te lezen, maar hoe breng je dat in de praktijk? Dit is al een transitie op zich en wij zijn er trots op dat wij in staat zijn gebleken op een punt te komen dat we ons de volgende vragen kunnen stellen: *Hoe* organiseer je zo'n proces? *Hoe* hou je alle kikkers in de kruiswagen? *Hoe* doe ik dat, samenwerken met voormalige concurrenten? *Hoe* monitor ik een leerproces? *Hoe* weet ik dat onze inzet, namelijk de innovatiecapaciteit van een regio moet toenemen, ook daadwerkelijk effect heeft? *Hoe* kom ik tot een echte community of innovative learners?

De praktijk

Wat is een Werkplaats?

Henriët Buikema is sinds oktober 2009 werkplaatsmanager Veenkoloniën. Als zodanig is zij de spin in het web. Er zijn veel lijnen met De Werkplaats Veenkoloniën verbonden en Henriëts rol is vooral de talrijke verbindingen te organiseren en te stimuleren. Zij doet dit samen met de medewerkers van De Werkplaats Veenkoloniën, samen met de Agenda voor de Veenkoloniën en samen met de stuurgroep/regiegroep (Kennisarrangement), vanuit het inspirerende concept dat aan De Werkplaats ten grondslag ligt. Zo kan De Werkplaats zijn functie voor de kennistoepassing, de kenniscirculatie maar ook voor de kenniscreatie waarmaken.

Henriët Buikema

Welke activiteiten vloeien daaruit voort

Mijn werkzaamheden hebben met De Werkplaats zelf te maken, maar ook met de vraag uit de regio de met de inbedding in staande organisaties.

1. Laat ik met De Werkplaats beginnen. Om De Werkplaats-gedachte beter te verankeren in de 5 O's, hebben we in het werkplaatsteam een taakverdeling gemaakt in verschillende taakclusters, namelijk Ondersteuning, Ontwikkeling & Uitvoering en Consolidatie & Inbedding.

Deze clusters zijn onderling met elkaar verbonden en werken intensief samen. Zo heeft de cluster Ondersteuning modellen en instrumenten ontwikkeld, die vervolgens in de uitvoering van de kennisopdrachten worden deze toegepast en bijgesteld. Een voorbeeld hiervan is het transitie-model, dat op pagina 34 wordt beschreven.

Maar we organiseren ook van werkvormen voor kennisuitwisseling (zoals startbijeenkomsten, een ideeënforum, workshops, tussenpresentaties en eindpresentaties) en we hebben een instrumentarium en een handboek ontwikkeld om de voortgang van het hele werk- en leerproces te volgen. Daarnaast helpen we bij de acquisitie van geschikte opdrachten, expliciteren we de doelstellingen en ontwerpen we

concepten voor de uitvoering van de projectopdrachten. Het staat hier nu als een droge opsomming, maar de praktijk is juist heel afwisselend. Door de toepassing van een doordacht concept zie je in De Werkplaats telkens weer verrassende de resultaten: het bruist, het leeft, men werkt en leert samen en streeft naar expliciet geformuleerde ontwikkelprocessen.

33

2. Dan de vraag van de regio. De dynamiek in De Werkplaats valt of staat natuurlijk met de opdrachten vanuit de regio. Een wekelijks werkoverleg met het programmabureau van de Agenda voor de Veenkoloniën zorgt ervoor dat we elkaar goed op de hoogte houden van de ontwikkelingen in zowel De Werkplaats als in de regio. We kunnen zo direct inspelen op actuele zaken en projecten op tijd bijsturen. En bovendien zorgt dit werkoverleg voor een constante en vruchtbare uitwisseling van kennis.
3. En tenslotte de inbedding in de staande organisaties. Op bestuurlijk niveau heeft de Stuurgroep van het Regiocontract in januari 2010 een Regiegroep aangesteld, waarin directeuren van een aantal belangrijke partijen zitting hebben, namelijk uit het MBO en HBO, uit het bedrijfsleven

34 *Het team van
De Werkplaats.
Van links naar
rechts:
Evert Mulder
Henriët Buikema
Mirjam Steenberg
en Wik Blok*

en uit de Agenda voor de Veenkoloniën. Er is nu sprake van een frequente uitwisseling tussen deze partners: één keer in de twee maanden is er een overleg met de werkplaatsmanager en worden gemeenschappelijke knelpunten sneller binnen de eigen organisatie ingebracht en opgelost. Tenslotte krijgt ook hier de Werkplaatsgedachte daadwerkelijk zijn beslag. Het is een dynamisch leerproces, ook hier met het transitieproces als leidraad.

Hoe zijn jullie georganiseerd?

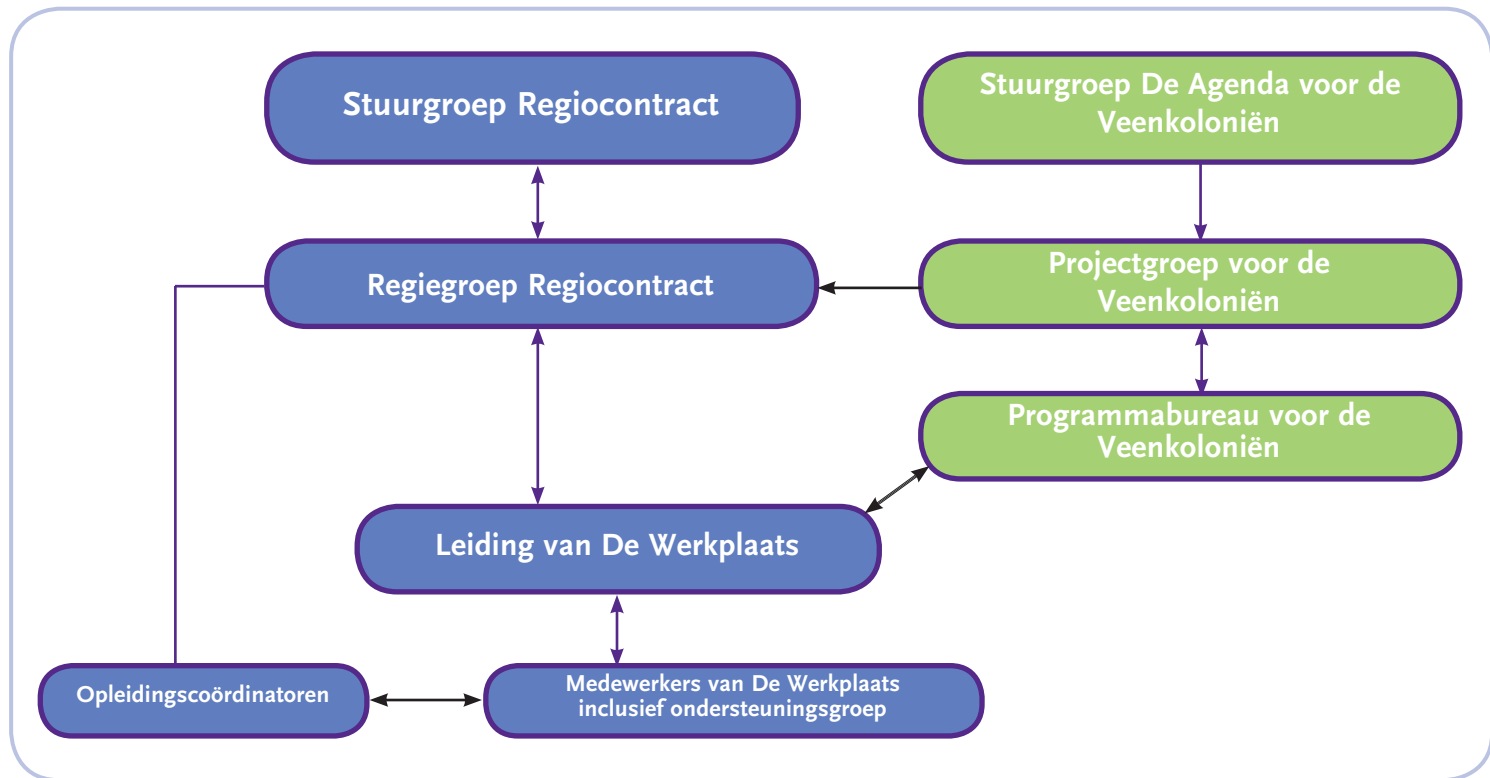
Het ontwikkelen en toepassen van nieuwe werkwijzen, methoden en instrumenten is voor De Werkplaats essentieel. Om deze reden is aansluiting gezocht bij de ervaringen van het project Value in the Valley. Dit is een samenwerkingsverband tussen verschillende opleidingsinstituten en bedrijven in Noord Nederland. Het samenwerkingsverband ontwikkelde een leerarrangement waarin (V)MBO en HBO-studenten gezamenlijk innovatieopdrachten uitvoeren voor organisaties en bedrijven op het gebied van milieu, energie, landbouw en techniek. De studenten worden begeleid door docenten van de betrokken onderwijsinstellingen en door experts uit het bedrijfsleven. De daar ontwikkelde werkwijze en gehanteerde methodieken vormen een uitstekende basis om het Werkplaatsconcept te verdiepen en te versterken. Uiteindelijk heeft dit geleid tot de structuur die op pagina 33 wordt geschetst.¹⁷

Wat is

De Werkplaats niet?

De werkplaats is geen projectenfabriekje gericht op het regelen van projecten voor studenten. In De Werkplaats gaat het om iets anders. Ten eerste sluiten alle betrokken partijen een overeenkomst tot wederzijds leren en ten tweede gaan zij een duurzame samenwerking, een alliantie met elkaar aan. Om tot zo'n meerjarig en duurzaam proces tussen overheden, onderwijs, onderzoek en ondernemers te komen, is het zaak de samenwerking te organiseren en te structureren.

Structuur van De Werkplaats

35

De Werkplaats is van de regio, in dit geval de regio Veenkoloniën. Daarom is de visie van de stuurgroep De Agenda voor de Veenkoloniën voor ons leidend. Vanuit de Stuurgroep krijgen wij projecten aangeleverd vanuit de Projectgroep voor de Veenkoloniën (ambtelijke vertegenwoordigers) en natuurlijk het Programmabureau voor de Veenkoloniën. Met de directeur en de medewerkers van het Programmabureau werken wij vanuit de De Werkplaats dagelijks samen.

Voor zover de aansturing vanuit de Regio. Daarnaast heeft De Werkplaats een duidelijke aansturing vanuit de Kennisinstellingen en het Ministerie van EL&I. Eén keer per jaar komen de bestuurders bijeen in de Stuurgroep Regio-arrangement Veenkoloniën. Hier wordt het zogenaamde Regiocontract bewaakt en de lijn voor het lopen de jaar uitgezet. Die bewaking en uitvoering daarvan gaat via de Regiegroep. Deze vergadert één keer in de zes weken en bestaat

uit directeurs van de scholen en de directie van de Regio. Hierbij schuiven ook de ondernemers aan. Deze regiegroep bepaalt de inhoudelijke en organisatorische verankering binnen de kennisinstellingen.

De derde laag wordt gevormd door de leiding van De Werkplaats en de coördinatoren waarvan er in elke betrokken kennisinstelling één is. Dit wordt ondersteund en gewaardeerd door de zogenaamde ondersteuningsgroep.

Het transitiemodel voor innovatief leren en werken

Petra Cremers

- 36 **Het transitiemodel is in De Werkplaats Veenkoloniën ontwikkeld. Het levert een kader voor de uitvoering en de evaluatie van het leer- en werkproces in De Werkplaats.**

Ondersteuningsteam
Geert Bomhoff
Petra Cremers
Hans Drijfhout
Eddy Hekman
Ben Helming
Frans Hoetink
Evert Mulder

De kenmerken van leren en werken in De Werkplaats zijn heel anders dan die van een gemiddelde opleiding, cursus of stage als leeromgeving: het is interdisciplinair, intersectoraal, multishareholder, en er zijn meerdere organisaties of systemen bij betrokken. Omdat er nog geen kant en klaar concept bestaat om zo'n leer-werkproces vorm te geven, is binnen De Werkplaats Veenkoloniën de 'ondersteuningsgroep' in het leven geroepen. Deze groep heeft als taak om concepten, instrumenten en werkwijzen te ontwikkelen om het leren en werken te ondersteunen, faciliteren, organiseren, evalueren en steeds weer te verbeteren. Rond het werken aan projecten in de regio vormen zich leerwerkgemeenschappen waarin alle betrokkenen lerend werken en werkend leren. Hierbij is het nodig om elkaars taal te verstaan, doelen en belangen te koppelen en om synergie te bewerkstelligen door optimaal gebruik maken te maken van de diversiteit.

Werken, leren, consolideren

Om effectief met elkaar te kunnen samenwerken en 'samenleren' in projecten in de regio heeft de ondersteuningsgroep een model ontwikkeld, dat kan worden gebruikt als een gemeenschappelijk referentiekader voor alle betrokken partijen. Het werken aan projecten in de regio kun je vanuit drie verschillende invalshoeken bekijken.

In het model worden drie dimensies onderscheiden. Eén dimensie is het werken aan de projecten: **(P)** elk project heeft een doel en het is zaak om dit doel op een goede manier te realiseren. Een andere invalshoek is die van het leren: **(O)** hoe ontwikkelen de deelnemers aan het project zich, wat leren de andere shareholders ervan en hoe ontwikkelt zich de werkwijze en organisatie al doende? Een derde invalshoek is de daadwerkelijke regiotransitie: **(V)** hoe kunnen de projectresultaten en wat hiervan geleerd is, duurzaam worden verankerd in de regio, worden geconsolideerd, zodat er een blijvend effect wordt bereikt met het project.

Het model kan op verschillende manieren worden gebruikt. Elk project dat wordt uitgevoerd in de regio kan worden gepositioneerd in het model. Bij elke dimensie kan worden aangegeven wat de ambitie is. Op die manier kunnen de verwachtingen van alle betrokkenen (de vijf 'O's) goed op elkaar worden afgestemd.

Daarnaast worden bij elke dimensie werkwijzen en instrumenten ontwikkeld en ingezet: bij de projectendimensie bijvoorbeeld methodes voor projectmatig werken, creativiteitstechnieken, technieken voor presentatie van de resultaten, richtlijnen voor communicatie met de opdrachtgever. Bij de dimensie 'ontwikkeling'

kunnen didactische werkvormen worden ingezet om het leren door de shareholders te faciliteren, zoals workshops, methoden van feedback en reflectie, gesprekstechnieken voor multi-stakeholderprocessen. Bij de dimensie 'verduurzaming' horen procedures en strategieën om in de regio alle voor het project relevante processen en partijen te vinden en erbij te betrekken, zodat een projectresultaat optimaal 'landt' in de regio.

Nog een andere functie van het model is de monitoring en evaluatie van de kwaliteit van processen en resultaten. Op elke dimensie zijn ambitieniveaus en bijbehorende kwaliteitscriteria te formuleren. Laten we dit aan de hand van een voorbeeld illustreren: het weer begaanbaar maken van oude smokkelroutes. Het resultaat van dit project zou kunnen zijn dat de routes er weer liggen en dat de studenten hun studiepunten krijgen.

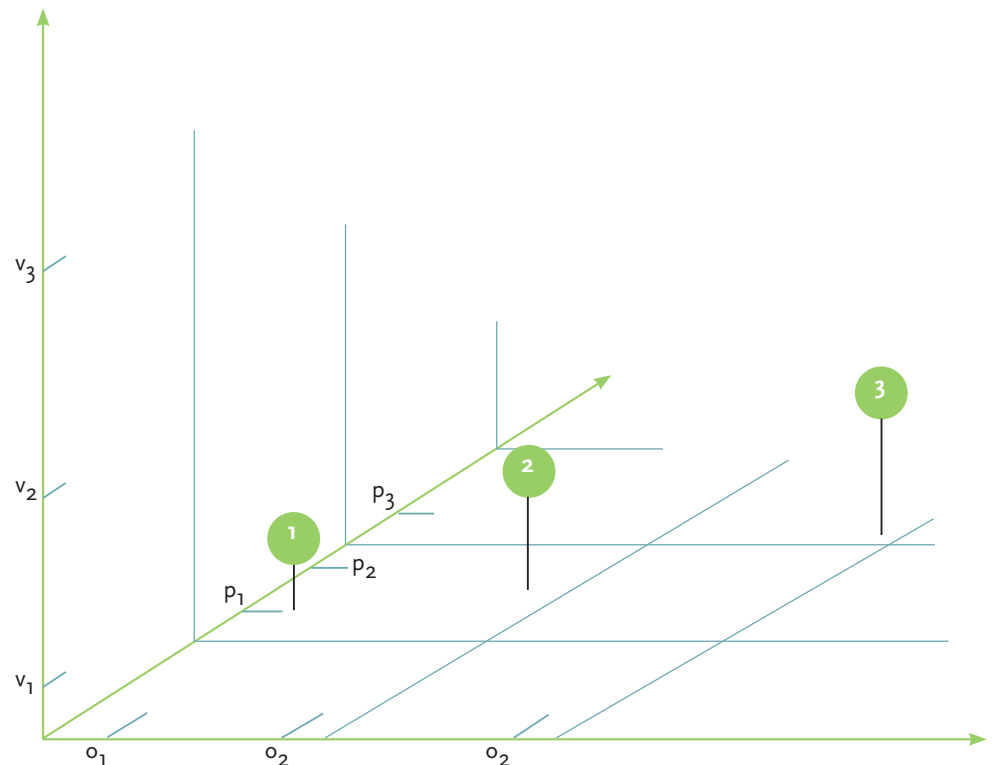
Een enkelvoudig doel op de projectdimensie en een beoordeling voor de studenten op de ontwikkelingsdimensie. Een veel hoger ambitieniveau op alle drie de dimensies zou er als volgt uit kunnen zien: de betrokkenen hebben er allemaal van geleerd en het hele ontwikkelproces is vastgelegd en wordt als voorbeeld bij andere projecten gebruikt. Er is een natuur-educatief programma bij de paden uitgewerkt en er is een vrijwilligersorganisatie opgestart die de paden onderhoudt. De middenstand in het gebied is betrokken bij het organiseren van toeristische themaweken over de routes en hun geschiedenis. In de themaweken zijn ook onderwerpen van andere projecten over de geschiedenis van de regio opgenomen.

Op deze manier kan het ondersteunen van het werk- en leerproces binnen de werkplaats steeds verder worden ontwikkeld, verfijnd of verbreed.

Voor De Werkplaats is leidend:

1. model kennistransitie
2. doelen en beoogde resultaten
3. beoogd proces
4. invulling van de drie taakclusters.

In een plaatje van dit 'transitiemodel' zien de drie dimensies er als volgt uit:

Operationeel netwerk rond De Werkplaats Veenkoloniën

Werkplaatsmanager

Henriët Buikema

Alfa-college

Projectmedewerkers Werkplaats

Mirjam Steenbergen

Hogeschool Van Hall Larenstein

Evert Mulder

AOC Terra

Eddy Hekman

Hanzehogeschool Groningen

Geert Bomhoff (adviseur)

3-O Advies

Petra Cremers

Wageningen Universiteit/

Hanzehogeschool Groningen

Frans Hoetink (ontwikkelaar)

Hanzehogeschool Groningen

Wik Blok

Hogeschool Van Hall Larenstein

Ben Helming

Hogeschool Van Hall Larenstein

Gerrie Koopman

Hogeschool Van Hall Larenstein

Hans Drijfhout

Stork Industry Services

Coördinatoren onderwijsinstellingen

Meike Sauter

Wageningen Universiteit

Cees Kwakernaak

Wageningen Universiteit / Alterra

Dirk Strijker

Rijksuniversiteit Groningen

Ben Helming

Hogeschool Van Hall Larenstein

Gerrie Koopman

Hogeschool Van Hall Larenstein

Liesbeth Jorritsma

Hanzehogeschool Groningen

Johan Kasper

Stenden Hogeschool

Evert Mulder

AOC Terra

Regiegroep Werkplaats

Jan van der Valk

Hogeschool Van Hall Larenstein

Herman de Jong

Agenda voor de Veenkoloniën

Wout van den Bor

Onderwijsgroep Noord

Elvira Ardon

Hanzehogeschool Groningen

Falko de Klerk Wolters

Stenden University

Willem Foorthuis

Hogeschool Van Hall Larenstein

Hans Drijfhout

Stork Industry Services

Henriët Buikema

Alfa-college

Stuurgroep Werkplaats

<i>Rein Munniksma</i>	Gedeputeerde provincie Drenthe
<i>Gerda van Eck</i>	DRZ Noord; EL&I
<i>Ellen Marks</i>	Algemeen directeur Hogeschool Van Hall Larenstein
<i>Wout van den Bor</i>	Lid CvB Onderwijsgroep Noord
<i>Han de Ruiter</i>	Lid CvB Hanzehogeschool Groningen

Agenda voor de Veenkoloniën

<i>Herman de Jong</i>	Programmamanager Agenda voor Veenkoloniën
<i>Ko Munneke</i>	Programmasecretaris Agenda voor de Veenkoloniën
<i>Patty Kooger</i>	Managementassistent Agenda voor de Veenkoloniën
<i>Eric Mulder</i>	Communicatiemedewerker Agenda voor de Veenkoloniën

39

Programma Regionale Transitie van de Groene Kennis Coöperatie (GKC)

<i>Willem Foorthuis</i>	Nationaal Programmaleider Regionale Transitie
<i>Lineke Rippen</i>	Programmacoördinator Regionale Transitie
<i>Alex Hollemans</i>	Communicatiemanager Nationaal Netwerk Kenniswerkplaatsen
<i>Piet Kuiters</i>	Webmaster Nationaal Netwerk Kenniswerkplaatsen
<i>Hendrik Boekhoud</i>	Hogeschool Van Hall Larenstein

Ministerie EL&I, Directie Regionale Zaken

<i>Gerda van Eck</i>	Directie Regionale Zaken Noord; EL&I
<i>Bart Muntjewerf</i>	Directie Regionale Zaken Noord; EL&I

Werkgroep Regio aan Zet, Ministerie EL&I

<i>René van Schie</i>	Directie Kennis, EL&I, Den Haag
<i>Barto Piersma</i>	Directie NLP, EL&I, Den Haag
<i>Bram Streefland</i>	Directie Regionale Zaken Noord, EL&I

Groene Kennis Coöperatie

<i>Gerlinde van Vilsteren</i>	Groene Kennis Coöperatie, Ede
-------------------------------	-------------------------------

Websites

<i>Agenda voor de Veenkoloniën</i>	www.veenkolonien.nl
<i>Werkplaats Veenkoloniën</i>	www.dewerkplaats.eu
<i>Nationaal Programma Regionale Transitie</i>	www.regionaletransitie.nl
<i>Groene Kennis Coöperatie (GKC)</i>	www.gkc.nl

Projectoverzicht 2010 De Werkplaats Veenkoloniën

Stand per december 2010

Project en opdrachtgever	Doelstelling	Deelnemende instelling	Inzet studenten totaal uren, duur, begeleiders	Inzet docenten totaal uren, duur, begeleiders	Status	Planning en resultaten
AGRO-BUSINESS						
Grootschalige Melkveehouderij Provincie Drenthe, gem. Vlagtwedde en Emmen Henk Holstein	Mogelijkheden voor een groot-schalige melkveehouderij in de Veenkoloniën. Eerste verkenning is uitgevoerd en verdieping op een aantal deelvragen is gewenst.	Van Hall Larenstein	800 uren 20 weken 2 studenten (Johannes en Freerk)	40 uren 20 weken 1 begeleider (Nico Konijn)	Lopend project, waarbij een aantal deelopdrachten zijn afgerond. Deelopdracht van dit project is 'Dierenwelzijn'	Startbijeenkomst: 20-01-2010 Tussenpresentatie: 06 april 2010 Eindpresentatie: 26 aug. 2010 Rapportage: gereed
Windpower in de Venen Gemeente Vlagtwedde Herman Kuiper	De overheid vindt dat er in de Veenkoloniën 400 MW geplaatst moet worden. De opdracht is om per projectgroep te verbeelden hoe een windmolen-park er uit zou kunnen gaan zien in een gebied in de Veenkoloniën.	AOC Terra	256 uren 8 studenten 2 weken	12 uren 1 docent (Evert Mulder) 2 weken	Afgerond	Startbijeenkomst: 07 sept. 2010 Eindpresentatie: 16 sept. 2010 Rapportage: gereed
		Van Hall Larenstein	160 uren 2 studenten 2 weken	12 uren 1 docent (Sietze Bottema) 2 weken		
Energiescan DLV Giske van Es	Doelstelling van dit project is het energieverbruik en daarmee de CO ₂ -uitstoot, op agrarische bedrijven, in de Veenkoloniën te reduceren. Hierdoor worden de kosten voor de ondernemers gereduceerd en wordt het agrarische bedrijf versterkt. De projectgroep ontwikkelt een internetmodule waarmee agrariërs meer inzicht krijgen van het energieverbruik op hun bedrijf.	AOC Terra	1600 uren 8 studenten 20 weken	40 uren 1 docent 20 weken (Evert Mulder)	september 2010 tot februari 2011	Startbijeenkomst: september 2010 Tussenpresentatie: 29 nov. 2010
		Van Hall Larenstein	3200 uren 4 studenten 20 weken	40 uren 1 docent 20 weken (Sietze Bottema)		
Blauw-groene diensten Nanne Sterenborg	Perspectieven voor wateropgaven, natuurontwikkeling en energie-productie in de Veenkoloniën.	Wageningen Universiteit	1200 uren 6 studenten 5 weken, 40 uren per week	40 uren 1 docent (Cees Kwakernaak) 5 weken	Afgerond	Startbijeenkomst: 28 sept. 2010 Eindpresentatie: 28 okt. 2010 Rapportage: gereed

Project en opdrachtgever	Doelstelling	Deelnemende instelling	Inzet studenten totaal uren, duur, begeleiders	Inzet docenten totaal uren, duur, begeleiders	Status	Planning en resultaten
AGRO-BUSINESS						
Ondernemen in de Venen Bram Prins	Verbeteren van de concurrentiekracht van agrarische ondernemingen door het verder ontwikkelen van ondernemerscompetenties.	Van Hall Larenstein	Periode 1: 1400 uren 10 weken 28 studenten Periode 2: 1700 uren 10 weken 7 studenten	Periode 1 en 2: 545 uren 20 weken 7 begeleiders	Afgerond en hiervan afgeleid volgt een nieuw vergelijkbaar project vanaf november 2010	Startbijeenkomst: 20 jan. 2010 Tussenpresentatie: n.v.t. Eindpresentatie: n.v.t. Rapportage: gereed
		AOC Terra		120 uren 30 weken 2 begeleiders (Evert Mulder en Tollie Middel)		
LANDSCHAP						
Ruimte voor Water Waterschappen Hunze en Aa's en Velt en Vecht Wilfried Heijnen en Arnold Lassche	Visie ontwikkelen voor het hele gebied Vk, waarin water de blauwe motor is voor innovatieve gebiedsontwikkeling. Ruimtelijk beleid en waterbeleid zijn hierin verbonden.	Van Hall Larenstein	4000 uren 40 weken 5 studenten	320 uren 40 weken 4 begeleiders	Afgerond	Startbijeenkomst: 20 mei 2010 Tussenpresentatie: 18 juni 2010 Eindpresentatie: Rapportage: gereed
		Van Hall Larenstein	960 uren (over 2010) 3 studenten (deeltijd) 40 weken	n.n.b.	september 2010 tot juli 2011	Startbijeenkomst: september 2010
			3200 uren 4 studenten (voltijd) 20 weken	n.n.b.	september 2010 tot januari 2011	
		AOC Terra	1440 uren 12 studenten 3 weken	360 uren 3 begeleiders 3 weken	Week in september, november en december	Startbijeenkomst: 31 aug. 2010

Project en opdrachtgever	Doelstelling	Deelnemende instelling	Inzet studenten totaal uren, duur, begeleiders	Inzet docenten totaal uren, duur, begeleiders	Status	Planning en resultaten
LANDSCHAP						
		CAH Dronten	320 uren 2 studenten 10 weken	20 uren 1 begeleider 10 weken		
TOERISME						
Atalanta Gemeente Emmen	Verhuizing ZOO Emmen uit het centrum en gevolgen MKB en invulling van het gebied.	Stenden Hogeschool	Periode 1: 1024 uren 8 weken 4 studenten Periode 2: 960 uren 8 weken 5 studenten	Periode 1: 48 uren 8 weken 1 begeleider (Johan Kasper) Periode 2: 48 uren 8 weken 1 begeleider (Johan Kasper)	Deelopdrachten afgerond. Vervolg mogelijk.	Startbijeenkomst: n.v.t. Tussenpresentatie: n.v.t. Eindpresentatie: n.v.t. Rapportage: gereed
		Alfa-college	Periode 1: 768 uren 8 weken 6 studenten	Periode 1: 48 uren 8 weken 1 begeleider (Cigdem)		
Varen in de Venen Gemeente Emmen Johan Baltes	Een economische impuls geven aan de vaarrecreatie in de Veenkoloniën (Schets huidige situatie en de ideale situatie over 10 jaar).	Van Hall Larenstein	800 uren 20 weken 1 student (Eloy Visker)	60 uren 20 weken 2 begeleiders (Ben Helming en Gerrie Koopman)	Afgerond. Inmiddels is er een projectvoorstel gemaakt voor een vervolgproject van september t/m december 2010.	Startbijeenkomst: 02 februari 2010 Tussenpresentatie: n.v.t. Eindpresentatie: mei 2010 Rapportage: gereed
Veenbus Veencompagnie Gemeente Emmen OV Bureau	Studie naar de mogelijkheden van een ov-verbinding tussen de kleinschalige toeristische voorzieningen in het veengebied van Emmen.	Hanze-hogeschool	640 uren 16 weken 1 student	30 uur 1 begeleider (Heinrich Naumann) 16 weken	Afgerond	

Project en opdrachtgever	Doelstelling	Deelnemende instelling	Inzet studenten totaal uren, duur, begeleiders	Inzet docenten totaal uren, duur, begeleiders	Status	Planning en resultaten
TOERISME						
Marketing Veencompagnie Internationaler Naturpark Moor	Opstellen marketingplan voor het grensoverschrijdende Veenland.	Stenden	720 uren 18 weken 1 student	30 uur 1 begeleider (Horia Benmehdi)	Afgerond	
Archeologie Veencompagnie Gemeente Emmen	Ontsluiten archeologische kennis en objecten door visualiseren van objecten op locatie.	Hanze-hogeschool	760 uren 1 student	30 uur 1 begeleider (Wanda Zijlstra)	Pilot project met Tempeltje van Barger-Oosterveld afgerond.	
Grensstenen Veencompagnie Gemeente Emmen en Coevorden	Onderzoek naar de invloed van de rijksgrens op het landschap met als doel het landschap leesbaar te maken en de cultuurhistorie te kunnen inzetten voor de toeristische ontsluiting van het gebied.	Van Hall Larenstein	40 weken 1 student (deeltijd) 560 uren (deelproject) 8 weken 4 studenten	40 weken 2 begeleiders VHL (Ben Helming en Arie Baken) 40 uren (deelproject) 8 weken 2 begeleiders (Gerrie Koopman & Ben Helming)	Deelproject afgerond	
Gastvrij Gees Veencompagnie Dorpsbelangen Gees BOKD	Opstellen levend document met de cultuurhistorische kenmerken van Gees met aanbevelingen voor toegankelijk maken van deze kenmerken voor bewoners en toeristen.	Van Hall Larenstein	560 uren 8 weken 4 studenten	40 uren 8 weken 2 begeleiders (Gerrie Koopman & Ben Helming)	Afgerond	

Project en opdrachtgever	Doelstelling	Deelnemende instelling	Inzet studenten totaal uren, duur, begeleiders	Inzet docenten totaal uren, duur, begeleiders	Status	Planning en resultaten
SOCIAAL- ECONOMISCHE VERNIEUWING						
Waardering en Beeldvorming Agenda voor de Veenkoloniën Herman de Jong	Onderzoek naar de beeld-vorming van de Veenkoloniën. Analyse, interpretatie en rapportage van gehouden enquêtes. Aanbevelingen n.a.v. de gebieds-ontwikkeling van de Veenkoloniën.	Rijksuniversiteit Groningen		1174 uren (over 2010) 40 weken 2 begeleiders (Richard Rijns en Dirk Strijker)	Lopend project tot maart 2011	Startbijeenkomst: 02 februari 2010 Tussenpresentatie: 26 mei 2010 19 november 2010
		Hanze-hogeschool Groningen	1512 uren 9 weken 13 studenten	174 uren 10 weken 2 begeleiders (Olga Buiten)		
		Van Hall Larenstein	800 uren 20 weken 1 student	60 uren 20 weken 2 begeleiders (Ben Helming en Gerrie Koopman)		
OVERIG						
De nieuwe Leer-Werkplaats De Werkplaats Veenkoloniën Henriët Buikema	Dynamisch en flexibel samenwerken en samenleren waarbij kennis en kunde gaan leven binnen De Werkplaats Veenkoloniën.	Hanzehogeschool Groningen	400 uren (over 2010) 20 weken 1 student (Kees Ike)	10 uren (over 2010) 20 weken 1 begeleider (Eddy Hekman)	Lopend project vanaf oktober 2010	
Project			29.740 studentenuren	3.341 begeleidingsuren		

Opmerkingen

- De vetgedrukte urenregistratie is definitief. De andere gegevens zijn nog niet beschikbaar.
- Rapportages (verslagen en presentaties) zijn te vinden op de website www.dewerkplaats.eu en op te vragen bij de begeleider en Mirjam Steenberg.

Bouwstenen voor De Werkplaats

Het RAAK-SIA project
*Veenland –
interactief vernieuwen*
als belangrijk leerpunt voor de
praktijk van De Werkplaats

Willem Foorthuis

Een belangrijke bouwsteen bij de ontwikkeling van de werkplaatsmethodiek waren de ervaringen vanuit het RAAK-SIA project¹⁸ **Veenland – Interactief vernieuwen**. Hoewel dit project helemaal aan de doelstellingen van RAAK-SIA voldeed en de resultaten zijn bereikt zoals aanvankelijk in de aanvraag zijn beschreven, was er geen sprake van tevredenheid bij de partners. Het project vertrok vanuit een nog niet gedefinieerde filosofie van De Werkplaatsmethodiek. Een filosofie die wil dat alle partijen lerend zijn; geen projecten over de schutting gooien en studenten laten werken, maar samen een leeromgeving creëren, de eigen kennisvragen articuleren en zoeken naar nieuwe verbindingen en naar nieuwe rollen. We willen immers de innovatiekracht van de regio vergroten en versterken door nieuwe kennis, nieuwe samenwerking, maar ook door onderzoek en het versterken van de competenties bij de burgers, bestuurders, docenten en studenten, ambtenaren, burgers en ondernemers.

45

Gemakkelijk bedacht en eenvoudig opgeschreven, maar hoe organiseer je dat? Het RAAK-project koos daarom de insteek van multistakeholdership; een geregisseerd proces waarin de verschillende stakeholders tot samenwerking komen. Achteraf was dit veel te simpel gedacht; iedereen bleef in zijn of haar klassieke rol waardoor van feitelijke synergie, van echte samenwerking en van wederzijdse medeverantwoordelijkheid geen sprake was. Een leeromgeving bouwen is toch echt iets anders dan simpelweg de wetten van een multistakeholdership-methodiek te volgen. In het onderstaande nemen wij u graag mee in het RAAK-project: de eerste fase die kortgeleden is afgerond en daarna de tweede fase die momenteel vanuit de eigen ervaringen wordt gebouwd. Met de ervaringen en de kennis uit de spanningen in dit project is de Werkplaatsmethodiek zoals in de voorgaande bijdragen zijn beschreven mede ontstaan. Hoe mislukking tot iets moois kan leiden.

Situatie

Het Gronings-Drentse veengebied in het oerstroombdal van de Eems behoort in cultuurhistorisch perspectief tot een van de meest waardevolle landschappen van Europa. Dit geldt zowel voor de afzonderlijke deelgebieden als ook, en dit in bijzondere mate, voor de regio in haar geheel. De geschiedenis van zo'n 3000 jaar menselijke interventies en de vorming van het landschap naar de behoeften van de bewoners laten zich reconstrueren uit de

restanten zoals die op een steenworp afstand van elkaar bewaard zijn gebleven. Dit blijkt uit bestaande studies, die een impressie geven van de historische en sociale diversiteit die een stempel hebben gedrukt op de landschappelijke gelaagdheid en verschijningsvorm.

Het probleem

Het veengebied kent een rijke cultuurhistorische gelaagdheid, maar is slechts toegankelijk voor de geoefende landschapslezer. Juist nu deze

regio een sociaal-economische achterstand kent en zoekt naar nieuwe economische dragers is de waarde van het landschap en zijn culturele kwaliteiten van groot gewicht. Dit pleit voor een integrale aanpak; een benadering waarvoor de Agenda voor de Veenkoloniën een aanzet wil geven. Maar ondertussen lijdt het landschap en zijn kwaliteiten onder sectorale versnippering en beleidsmatige fragmentatie waardoor de perceptie als één geheel onmogelijk is. Het gebied wordt nog steeds als productielandschap gezien, terwijl ook hier het wonen de culturele drager is. Het is juist hier dé opgave om een goede balans te vinden tussen de monumenta-
 liteit en grootschaligheid van deze regio en de gewenste geborgenheid en culturele identiteit. Als gevolg hiervan worden veel projecten uitgevoerd die elkaars kwaliteiten niet versterken maar eerder hard met elkaar concurreren en elkaar tegenspreken wat de kwaliteit van de woon- en leefomgeving van dit gebied niet ten goede komt. Grootschalige kassencomplexen direct naast natuurontwikkelingsgebieden, lawaaisport direct aanpalend aan het nog levend hoogveen; harde contrasten! De unieke waarden van deze regio dreigen steeds verder te vervagen.

Het RAAK-project

Het RAAK-project *Veenland* nam dit spanningsveld als uitgangspunt. Door betrokken stakeholders bijeen te brengen en de projecten te bundelen en in een multi-stakeholdership uit te voeren en dat in samenspraak met onderwijs en onderzoek zou de integraliteit worden versterkt, zo verwachtte men. Het project baseerde zich op de uitkomsten van het Belvedere-project *Tussen Hondsrug en Hümmling* dat in het buitengebied van de gemeente Emmen en het aangrenzende Duitse Emsland een omvangrijke studie uitvoerde naar de kwaliteiten en ontwikkelingskansen van deze streek. Het gaat

om het gebied van het voormalige Bourtangerveen, waar het hoogveen werd ingesloten door twee zandruggen. Het ligt dus 'tussen Hondsrug en Hümmling', wat dan ook de naam van dit visievormende project was. Daarin heeft een groot aantal partijen in nauwe samenwerking de kwaliteiten van het Veenland in kaart gebracht en verbeeld (productie van de *Veenatlas*)¹⁹ en een visie voor het gebied ontwikkeld, waarbij de eigen identiteit centraal staat en als uitgangspunt en inspiratie dient voor verdere ontwikkeling. Het samenwerkingsverband bestond uit vertegenwoordigers van de provincie Drenthe, gemeente Emmen, Hogeschool Van Hall Larenstein, de Brede Overleggroep Kleine Dorpen in Drenthe, Staatsbosbeheer, Recreatieschap Drenthe, Drents Plateau, Stenden Hogeschool, AOC Terra en daarnaast een groot aantal experts, ontwerpers en gebiedskenners.

Het RAAK-project was om drie redenen van belang:

1. De aanvragende alliantie, onder leiding van Hogeschool Van Hall Larenstein, wilde experimenteren met een gecoördineerde regionale aanpak. Vanwege hernieuwde subsidiemogelijkheden voor dit gebied was een groot aantal projecten gedefinieerd en met budget verbonden. Hierdoor ontstond urgentie in de uitvoering, maar men ambieerde een innovatie in de aanpak door de projecten niet afzonderlijk uit te voeren, maar geprogrammeerd. Hiertoe werd de zogenaamde Veencompagnie ingericht die de projecten coördineerde;
2. De alliantie zocht naar een methodiek, waarbij het bureau Veencompagnie niet alleen coördineerde, maar men ambieerde tevens synergie tussen de partners, door middel van een multi-stakebenadering om

integraliteit te bereiken. Een flink aantal stakeholders in het gebied werden zodoende bijeen gebracht in een proces waarbij zij een ontwikkeling zouden doorlopen van eigen belang naar gezamenlijk belang. Hierdoor zou er een duurzaam leerarrangement kunnen ontstaan, in onze terminologie een Regionale Werkplaats;

3. De alliantie wilde een bijdrage leveren aan de verdere ontwikkeling van De Werkplaats-methodiek in de regio Veenkoloniën. Daarom zag men het bureau Veencompagnie niet slechts als coördinatie- en organisatiepunt, maar ook als leeromgeving, iets wat De Werkplaats juist zo uniek maakt. Het project was daarom gericht op work based learning, onderwijs en onderzoek in nauwe samenwerking met de praktijk. De vraag was hoe Veencompagnie vorm zou geven aan een community of learners met de doelen: gezamenlijk leren, betekenisvol leren, reflectief leren en focus op overdraagbare leeropbrengsten.²⁰ Hiermee werd Veencompagnie een verlengstuk van De Werkplaats van de Agenda voor de Veenkoloniën.

Door de drie bovenstaande doelen zou Veencompagnie door middel van een proces van multi-stakeholdership komen tot een model waarin de belangen en de inbreng van de verschillende spelers bijeen werden gebracht en centraal werden geregistreerd vanuit één punt; de zogeheten Veencompagnie. De Veencompagnie zou als een Werkplaats gaan fungeren, een structuur waarin overheden, stakeholders, onderwijs en onderzoek gezamenlijk hetzelfde doel ambiëren, namelijk de culturele en sociaal-economische kwaliteit van deze subregio te vergroten en te versterken. Met spelers als de provincie Drenthe, de gemeenten Emmen en Coevorden, het Recreatieschap Drenthe, het

Veenmuseum Bargercompas en de betrokken kennisinstellingen zoals Stenden University, AOC Terra en Hogeschool Van Hall Larenstein is een jaar lang intensief gewerkt aan de programmering en de uitvoering van de deelprojecten. In de projectaanvraag werd dit als volgt verwoord:

*‘Gebaseerd op de ervaringen van Emmen Revisited, en aansluitend op de samenwerking in **Tussen Hondsrug en Hümmling** hebben we een breed coöperatieverband gevormd. Hierin worden de sectorale belangen van economie (Stenden Hogeschool), plattelandsontwikkeling (Hogeschool Van Hall Larenstein), wonen (corporaties Wooncom en Domesta), landbouw (LTO Noord), welzijn (Sedna), toerisme (provincie Drenthe), ondernemerschap (Kamer van Koophandel) en bewonersparticipatie (BOKD) in een integrale aanpak met elkaar verbonden. De genoemde publieke instellingen zullen elk de voor de genoemde werkgebieden specifieke kennisinput leveren, maar bovendien door de bundeling van kennis een nieuw paradigma voor het rurale gebied uitwerken, dat ook op andere perifere gebieden in Nederland en Europa overgedragen kan worden. Ons consortium wordt aangevuld door een partij uit het bedrijfsleven die zorgt voor de koppeling met uitvoeringsplannen. Om de aansluiting met de Duitse grensstreek veilig te stellen, heeft zich ook het grensoverschrijdende EU-orgaan Eems-Dollard-Regio (EDR) bij onze samenwerking aangesloten’.*

Het proces **Een valse start**

Al snel werd duidelijk dat het project een valse start had gemaakt, wat tot zeer interessante leeropbrengsten heeft geleid. Wat we bedoelen met ‘valse start’ is het volgende:

Vooraf is er geen verkenning uitgevoerd bij de individuele spelers. Daardoor zat elke partner met een eigen project en een eigen doelstelling aan tafel. Een extra verstorend aspect was dat de spelers projecten inbrachten die feitelijk al op geld en tijd waren gezet waardoor de verwachting was gericht op uitvoering van de projecten.

Dit leidde ertoe dat nagenoeg alle spelers een duidelijk en door eigen belang ingegeven projectresultaat voor ogen hadden. Er was wel sprake van een shared vision als het om de doelstelling voor de ontwikkeling van het gebied als geheel aankwam, maar niet op de samenwerking, het investeren in sociaal kapitaal, de te volgen methodiek mede gericht op duurzame verandering in de regio, het creëren van nieuwe kennis en houdingsverandering.

Geen vernieuwing, geen leeromgeving

De Werkplaats hanteert graag het motto: ‘Je hebt geen probleem, je bent het probleem’, maar dan moeten de betrokken spelers heel anders in het proces stappen dan in dit proces het geval was. In het RAAK-project was er feitelijk sprake van een normale situatie.

Veencompagnie bewoog zich als een collection of individuals; elke speler heeft zijn eigen doel en men werkt samen vanuit pragmatische overweging, slechts gericht op het realiseren van het al vooraf geformuleerde projectdoel; er was feitelijk geen sprake van individuele en gezamenlijke leerbehoefte bij de deelnemers in het collectief.

Dit is business as usual. Je treft dit eigenlijk in elk project aan. We durven zelfs de stelling aan dat in vrijwel alle gevallen van onderwijsprojecten in de praktijk sprake is van dit niveau.

Maar dit is niet wat het RAAK-project wilde. Men had de ambitie om een leeromgeving te bouwen met de betrokken spelers in dit proces. Alle betrokkenen zouden actief deel moeten uitmaken van het leerarrangement. Studenten, docenten, begeleiders, ambtenaren, burgers en ondernemers, het management van De Werkplaats Veencompagnie – zij allen zouden onderdeel moeten zijn van een gemeenschap waar het collectief leren centraal staat en niet slechts de resultaten van de deelprojecten. Zo redenerend ambieerde het RAAK-project een *‘community of learners’*.

47

Maar voor een dergelijke ontwikkeling is het noodzakelijk dat alle betrokkenen met eenzelfde beeld van doel en samenhang gaan werken, zodat het concept bij zowel instellingen als personen op verschillende niveaus verankerd kan worden. Maar om stappen te zetten in zo’n transitieproces moet men wel willen leren. Met andere woorden; het proces van multistakeholderschap is van onvoldoende waarde om de doelstellingen van dit RAAK-project te bereiken.

Het samenwerkingsverband

De toevallige keuze van spelers om samen een project uit te voeren is onvoldoende. De leeropbrengsten zijn te klein. Ook past niet elk project in dit concept; we zoeken specifieke projecten met een hoge graad van complexiteit.

Uitvoeringsprojecten zoals overwegend aangeboden in De Werkplaats Veencompagnie zijn ongeschikt omdat het accent op uitvoering te zwaar is.

Men ziet in dit verband studenten dan graag als gemakkelijke en vooral goedkope werkkrachten. Vooral op werkgebieden, in kennisdomeinen en in regio’s waar de graad van

versnippering hoog is en waar het juist de opgave is deze deelgebieden bijeen te brengen om nieuwe ervaringen en kennis te genereren passen uitvoeringsprojecten die op tijd en geld staan niet!

Lessons learned

Uit de analyse hierboven laten zich de geleerde lessen uit het RAAK-project als volgt samenvatten:

48

- **Leerbehoefte** – De deelnemers moeten het belang inzien om regelmatig en gestructureerd kritisch te reflecteren op hun rol en bijdrage in het onderhavige proces van gebiedstransitie,
- **Leervraag** – De deelnemers moeten tijd en ruimte hebben om de eigen leervraag in een omgeving met anderen te willen articuleren en bereid te zijn te investeren in samen van en met elkaar te leren in een community of learners,
- **Leerbeweging** – De deelnemers moeten in staat zijn hun project bij te stellen en bij voorkeur te combineren met andere projecten, waarbij de ambitie is om duurzame veranderingen tot stand te brengen,
- **Kennisontwikkeling** – De deelnemers moeten behoefte hebben aan een gemeenschappelijke ontwikkeling van kennis in een lerend netwerk van individuen,
- **Transitieproces** – Het project moet een sterk transitief karakter hebben; een thema als krimp bijvoorbeeld waarvan iedereen weet dat de huidige rollen en de huidige aanpak niet voldoen.

Van multi-stakeholder naar multi-shareholder

Hoe nu verder,
de weg naar een nieuw
project

Een kennisintensief onderwerp

De lessen uit het RAAK-project Veenland en de daarbij uitgewerkte Werkplaatsmethodiek hebben de basis gevormd voor de voorbereiding van een nieuw project. Geen uitvoeringsproject, maar een project met een kennisintensieve opgave. Wat al snel duidelijk werd was dat een thema als krimp een belangrijk Werkplaatsthema is. Krimp is immers een belangrijk aspect van regionale transitie en elke speler weet dat hij of zij hier alleen maar een rol kan spelen als je denkt vanuit een ander paradigma en dus ook een andere rol en andere verantwoordelijkheden vindt.

We merken dat het eenvoudiger is om in complexe opgaven partners aan te zetten tot zelfreflectie, waarbij ook leervragen geformuleerd moeten worden. Zodoende komen alle spelers in een lerende houding en ontstaat er de zogenaamde community of innovative learners zoals het voor De Werkplaats essentieel is.

Het thema krimp was zo'n complexe en kennisintensieve opgave:

- De Agenda voor de Veenkoloniën heeft sterk met dit proces te maken en een inspirerend experiment is welkom.
- Redenerend vanuit krimp konden ook de betrokken kennisinstellingen hun leervragen formuleren. Daarbij kwam naar voren dat men behoefte heeft te participeren in een proces van empowerment van gemeenschappen in krimpgebieden: kan een dorp zichzelf managen?
- Vanuit het onderwijs en het onderzoek wilde men graag een project gericht op het vergroten van de vitaliteit van het platteland door de kracht letterlijk bij het dorp terug te leggen. Ook dit is een essentieel aspect voor de omgang met krimp.

Een nieuwe leerstap

Het gaat dus om het zoeken naar een nieuwe vorm, een nieuwe fase in het traject: van *burgerbetrokkenheid* naar *burgerparticipatie*, en van daar naar *medeverantwoordelijkheid* van de burger. Dit project zou kunnen zoeken naar een nieuw ingericht multi-stakeholderproces, gericht op het vormen van allianties tussen lokaal en regionaal opererende partijen die met minder geld meer kunnen doen, maar tevens verantwoordelijkheden van elkaar kunnen overnemen. Hierdoor ontstaat een betere integrale beleidsontwikkeling en -uitvoering, die daardoor gemakkelijker middelen, mogelijkheden en expertise benut om die burgerparticipatie om te vormen naar medeverantwoordelijkheid van burgers in gelijkwaardige partnerschappen.

Van Place-Making naar Place-Keeping

Dit kader interesseert de gemeente Emmen. De gemeente ontwikkelt momenteel nieuw beleid voor haar buitengebied. Hierbij wil ze haar beleidsinstrument Emmen Revisited inzetten. Emmen Revisited is een duurzaam programma dat gerund wordt door een eigen programmabureau. Dit bureau heeft een landelijke reputatie waar het gaat om burgerbetrokkenheid bij processen in en rond de Emmense stadswijken.

Emmen Revisited heeft de ambitie om haar methodiek door te ontwikkelen. Men wil nieuwe competenties ontwikkelen voor de betrokken partijen, vooral gericht op het aspect Place Keeping: het vormen van een permanente gemeenschappelijke werk-, investerings- uitvoerings- en beheersalliantie. Als initiator van het project is voorafgaand aan de projectbouw de methodiek van Emmen Revisited geanalyseerd. Leervragen zijn geformuleerd; kracht en zwakte van de huidige methodiek vastgesteld; zodoende is de vraagarticulatie

rond de opgave vanuit Emmen geformuleerd. Als locatie voor het project is gekozen voor de dorpen Bargercompascuüm en Nieuw-Dordrecht.

Het samenwerkingsverband

Vervolgens is gezocht naar potentiële partners in het project. In de regio Zuidoost-Drenthe hebben zich rond deze kennisvraag zes partijen uitgekristalliseerd die Emmen Revisited bij dit proces willen ondersteunen en zelf nieuwe kennis rond dit proces willen verkrijgen. De nieuwe coalitie van Emmen Revisited bestaat daarmee nu uit vier organisaties.

1. Emmen Revisited
2. De Werkplaats
3. Landschapsbeheer Drenthe (LBD)
4. Brede Overleggroep Kleine Dorpen in Drenthe (BOKD).

Samen hebben deze partners gezocht naar hun afzonderlijke competenties en kwaliteiten en hebben zij ook van tevoren hun leervragen geformuleerd. Dit brengt ons bij het volgende overzicht: 'Partners Nieuw Dordrecht, hun competenties en hun leervragen'.

Zij worden ondersteund door

- Shared Space Foundation (SSF)
- Vereniging Nederlandse Gemeenten.

Speerpunten van het project

Op deze basis zijn gezamenlijk de pijlers van het project verder uitgewerkt. De focus ligt op de switch van Place-Making naar Place-Keeping. Inventarisatie en praktijkonderzoek zijn gericht op: wat is Place-Keeping, welke ervaringen zijn hiermee gemaakt, best practices, do's en don'ts.

Emmen Revisited

Competenties

- Werkt samen met partners op gelijkwaardige basis, zowel de bewoners als de organisaties.
- Is de officiële vertegenwoordiger van lokale overheden en woningcorporaties.
- Onafhankelijk programmabureau.
- Werkt vanaf het begin van het proces samen met dorps- en regionale netwerken.

Leervragen

- Hoe kan praktijkonderzoek van de lokale endogene potenties de medeverantwoordelijkheid van de burger vergroten?
- Ontstaat hierdoor een betere integrale beleidsuitvoering, die daardoor gemakkelijker middelen, mogelijkheden en expertise benut en omvormt tot burger medeverantwoordelijkheid?
- *Emmen Revisited* ambieert hiertoe onderzoek te verrichten naar de geld- en dienstenbewegingen tussen centraal en lokaal teneinde de continuïteit te waarborgen; hoe organiseer je dat?

De Werkplaats

Competenties

- ‘Samenleren’ door samenwerken; De Werkplaats heeft een systeem opgezet voor duurzame samenwerking van kennisinstellingen met overheden/ stakeholders.
- Creëert een werk- en leeromgeving voor alle participanten.
- Vormt een gezamenlijke leeromgeving voor het ontwikkelen van competenties, in dit geval het dorp Nieuw-Dordrecht en omgeving.
- Creëert dwarsverbanden met analyse, onderzoek, kennisontwikkeling en kennisverspreiding
- Ontwikkelt nieuwe werkmethoden.

Leervragen

- Zoeken naar de nieuwe invulling van de traditionele rollen in de processen tussen overheid en burger. Hiertoe wil zij ook een overdraagbare methodiek ontwikkelen.
- Voor het ontwikkelen van een dorpscoöperatie zijn het verkrijgen van nieuwe legale en juridische vormen alsmede het ontstaan van dorpscompetenties essentieel. Dit zal een sleutelopgave zijn voor het onderwijs.

Landschapsbeheer Drenthe (LBD)

Competenties

- Staat voor het behoud en de ontwikkeling van het typisch Drents, aantrekkelijk en cultureel landschap.
- Werkt samen met gemeenten, agrariërs en andere grondbezitters.
- Begeleidt honderden enthousiaste vrijwilligers en stimuleert burgers om betrokken te raken bij het beheer van hun omgeving.
- Heeft een adviserende rol bij de praktijk van onderhoud en ontwikkeling van het karakteristiek Drentse landschap.
- Planvorming- en uitvoering samen met gemeenten, agrarische ondernemers en particuliere grondbezitters: bedrijfsnatuurplannen en het mede realiseren van landschapsplannen voor gemeenten.

Leervragen

- Ambieert een nieuwe rol in de uitvoeringsprocessen; hoe pak je dat op?
- LBD is een kennisintensieve uitvoeringsorganisatie en wordt zich meer bewust van de kennispotenties van de eigen organisatie. Hiermee wil LBD zich ontwikkelen van uitvoerder naar ondersteuner van partners in landschapsontwikkeling- en onderhoud: LBD als kenniscentrum; hoe schakel je kennis aan uitvoering en hoe ga je om met je partners, nieuwe partners en je vrijwilligers en doelgroepen?

Competenties

- Belangenbehartiger van dorpen en gemeenschappen in Drenthe.
- Erkende overlegpartner in vele regionale overlegorganen en thematische groepen.
- Biedt kostenlos een ondersteuningssysteem voor kleine dorpen, ook bij complexe vragen en opgaven.
- Heeft nationale faam als ontwikkelaar van innovatief rural beleid en projecten.
- Heeft veel kennis op het gebied van lokale gemeenschappen en cultuurhistorie.
- Heeft veel expertise in het organiseren van trainingen en thematische workshops.
- Ontwikkelt kaderprojecten als antwoord op actuele ontwikkelingen in dorpen.
- Geeft beleidsadviezen op het gebied van plattelandsontwikkeling.
- Werkt nauw samen met lokale overheden.

Leervragen

- Hoe verhogen we medeverantwoordelijkheid van de burger?
- Hoe komen we tot een betere integrale beleidsvoering die daardoor gemakkelijker middelen, mogelijkheden en expertise benut om die burgerparticipatie intenser te begeleiden en om te vormen richting burger-medeverantwoordelijkheid

Perspectief: het dorpslandschap

Wat is de vraag uit het dorp? Die vraag moet worden ontwikkeld. Ze komt nooit uit het dorp zelf en is ook niet het wensbeeld van het dorp, maar een doorontwikkeld perspectief met medewerking van onderzoekers als input voor een kennisagenda voor het dorp en het landschap, het dorpslandschap.

Innovatievragen

1. Hoe organiseren we een **meerjarige samenwerking** tussen de regio (inclusief kennisinstellingen) en de dorpspartijen waarbij het gezamenlijk uitvoeren van concrete projecten en het realiseren van innovatieve en praktische oplossingen uitgangspunten zijn? Studenten en docenten van verschillende kennisinstellingen en opleidingen werken samen met de stakeholders uit dorp en regio aan innovatieve projecten, vanuit een integrale benadering. Er wordt ingezoomd op een lokale opgave, waarin samen wordt gewerkt en elkaar competenties worden geleerd. Dat geldt ook voor de burgers, die in een soort van 'action research cursus' juist die competenties leren die hen tot betrouwbare partners maken. Samen werken, samen leren, samen nieuwe kennis ontwikkelen en toepassen met als resultaat een vitale leefomgeving.

2. Interactieve Planvorming nieuwe stijl

Hoe doen we dit samen en hoe doen we het beter? In wisselwerking met zoveel mogelijk private en publieke gebieds- en dorpsbe-langhebbenden worden ideeën verzameld en plannen opgesteld. Burgers en ondernemers spelen een steeds belangrijkere rol hierbij. Vele soms tegenstrijdige belangen moeten duurzaam worden overbrugd: landbouw, ruimtegebruik, recreatie, toerisme, water, cultuurhistorie, landschappelijke en

ecologische kwaliteit, etc. De partijen willen nieuwe kennis en overdraagbare methodieken. Ook willen ze intervisie en kennis delen met soortgelijke initiatieven elders.

En bij het zoeken naar nieuwe processen en methodieken komen nieuwe en aanvullende vragen boven. komen nieuwe en aanvullende vragen boven.

3. Nieuw thema

Uit de dorpsprogramma's van Emmen Revisited komen nieuwe thema's aan de orde. Voor 2010-2012 hebben de partners gekozen voor de ontwikkeling van een majeur project passend in de huidige sociaal-economische situatie: hoe komen we tot dorpsontwikkeling onder het motto 'centraal wat moet, lokaal wat kan', en hoe kunnen we dit duurzaam verankeren in een dorpscoöperatie?

De bouw van dit nieuwe project vanuit de geleerde lessen in De Werkplaats heeft tijd gekost. Maar de voorbereidingen zijn net zo belangrijk als het project zelf. Ook de EU vindt dit belangrijk en heeft de gemeente uitgenodigd tot samenwerking in het Interreg 4B-project Making Places Profitable. In het verdere verloop zal het project in Nieuw Dordrecht in samenwerking met de Europese partners worden uitgevoerd en gemonitord. Naar de resultaten mag met spanning worden uitgekeken.

De projecten

‘Ondernemen in De Venen 2015’

‘Es gibt nicht *einen* Weg für alle, aber für *alle* einen’

Bram Prins (r.),
melkveehouder en
consulent

Freelance werkzaam
voor Hogeschool
Van Hall Larenstein en
het LEI

De veenkoloniale land- en tuinbouw heeft ook te maken met een aantal belangrijke ontwikkelingen, zoals de afbouw van de Europese ondersteuning van productprijzen door export-restituties, importheffingen en gesubsidieerde programma's. Alle sectoren krijgen hierdoor in versterkte mate te maken met invloeden van de vrije markt. Daarnaast is er een versterkte aandacht van consumenten voor kwaliteit van product, productiewijze en het beheer van de natuurlijke omgeving. Een derde opgave is de toenemende druk op de hechte relatie tussen boeren en tuinders enerzijds en de (coöperatieve) afzetorganisaties anderzijds. Voor vraag-gestuurd produceren ontbreekt vaak marktmacht, omdat er onvoldoende schaalgrootte georganiseerd kan worden.

Hiermee ontstaat grotere onzekerheid over te realiseren prijsniveaus in de markt. Tegelijk biedt dit kansen om voor specifieke markten en marktsegmenten te produceren. Goed inspelen op deze ketenomkering vraagt om hoogwaardig ondernemerschap van boeren en tuinders. Mooie ingrediënten voor een Werkplaatsproject. In De Werkplaats Veenkoloniën werd samen met ondernemers een project uitgewerkt waar ondernemers uit de regio, studenten en docenten gezamenlijk de opgave hebben aangepakt. Kern van de opdracht was

het analyseren van de huidige en toekomstige marktomstandigheden voor het bedrijf, om vervolgens tot een nieuwe kijk op de bedrijfsvoering te komen door middel van training en leerarrangementen gericht op het bevorderen van ondernemerschap.

Onder leiding van Bram Prins worden de ondernemers aangezet om over hun eigen toekomst, de toekomst van hun bedrijf en de toekomst van het gebied/regio na te denken. Daarna wordt aan documenten gewerkt. Daarbij worden de ondernemers ondersteund door studenten die hen steeds de daarbij behorende vragen stellen. Ook leveren de studenten en docenten nieuwe ideeën en ontwikkelingen aan ter inspiratie. Gedurende het traject werden de resultaten kortgesloten met experts van Wageningen -UR om de resultaten aan te scherpen.

Effecten en resultaten

Het project kende een deelnemersveld bestaande uit ruim 20 ondernemers en studenten.

De ondernemers hebben aangegeven door dit project een beter zicht te krijgen op hun persoonlijk ondernemerschap en de concurrentiekracht van hun onderneming. Voor de betrokken kennisinstellingen werd materiaal en kennis opgedaan waarmee nieuwe actuele leerarrangementen voor MBO- en HBO-onderwijs ontwikkeld kunnen worden. Voor de betrokken studenten was de nauwe samenwerking met de betrokken ondernemers een feest! Ze werden serieus genomen, ze hadden een duidelijke rol en ze kregen coaching op hun inbreng vanuit de praktijk.

‘Ruimte voor water’

Het project Ruimte voor Water is een mooi voorbeeld van het samenleren in de Veenkoloniën.

54 Doel van het project is om uiteindelijk te komen tot één strategisch plan voor de Veenkoloniën, dat als onderlegger gaat gelden voor alle provinciale, gemeentelijke en waterschapsplannen in dit gebied. De veenkoloniale landschappelijke kwaliteiten staan bij dit project centraal.

Gerrie Koopman

Ruimte voor Water is opgedeeld in een drietal fasen: inventarisatie (I), analyse van kansen en knelpunten (II) en het formuleren van doelen en maatregelen (III).

In 2009 en 2010 hebben verschillende studentengroepen vanuit diverse onderwijsinstellingen een koppeling gemaakt met dit project. Tijdens het eerste jaar van uitvoering bleek het projectvoorstel te weinig concreet. Diverse handvatten uit het projectvoorstel werden door de onderwijsinstellingen aangepakt, van cultuurhistorie tot ecologische verbindingzones, waarbij fragmentarisch op alle drie fasen van het project werd ingestoken. De onderwijsprojecten bleken uiteindelijk niet genoeg aan te sluiten bij de behoefte van de projectleiding Ruimte voor Water om eerst een basis te leggen door middel van de inventarisatiefase. Dat neemt niet weg dat spontaan door studenten een inventarisatie-

en rekenmodel op poten werd gezet dat heel goed werkbaar bleek en dat aan de waterschappen concreet liet zien hoeveel vasthoud- en bergingscapaciteit voor water te bereiken valt als beter gebruik wordt gemaakt van het aanwezige cultuurhistorische landschappelijke patroon. Alleen al het opschonen van wijken en het terugbrengen in een oorspronkelijke maatvoering, bleek voor de Veenkoloniën zeer veel 'ruimte voor water' op te leveren. Studenten van de Wageningen Universiteit hebben een ontwerp voor waterbergingsbekkens gemaakt en hebben berekend hoe effectief die zijn om de behoefte aan wateraanvoer vanuit het IJsselmeer te verminderen. In een bijeenkomst met de dijkgraaf van waterschap Velt & Vecht moest deze toegeven dat de uitvoering van het project niet snel gaat, maar dat door het betrekken van het onderwijs er verrassende en waardevolle inzichten ontstaan.

Na de lessen vanuit het eerste samenwerkingsjaar heeft de projectleiding in maart 2010 het projectplan Ruimte voor Water bijgesteld en beter toegesneden op het onderwijs en is een betere structuur ontstaan voor het samenwerken en het samenleren. Het totale gebied van de Veenkoloniën is ingedeeld in 17 verschillende deelgebieden, elk geschikt om aangepakt te worden door een groep studenten. Hierbij wordt standaard de inventarisatiefase uitgevoerd met behulp van de methode die in 2009 is ontwikkeld. Hierdoor is ruimte ontstaan voor HBO-studenten om meer aandacht te wijden aan de analyse van resultaten en het koppelen van eigen leerdoelen aan hun project. Dit extra stukje diepgang levert de waterschappen weer extra impulsen en aanbevelingen op.

Een voorbeeld van hoe het door 'learning by doing' ontwikkelde samenwerkingsmodel

tussen Agenda voor de Veenkoloniën en de onderwijsinstellingen met betrekking tot het project Ruimte voor Water werkt is het volgende. In september 2010 is een groep vierdejaars minorstudenten van de hogeschool Van Hall Larenstein in samenwerking met het waterschap Velt & Vecht gestart om een deelgebied bij de kop te pakken ten zuiden van Emmen. Samen met een groep studenten van AOC-Terra is binnen een paar dagen het gehele gebied volgens de ontwikkelde standaardmethode geïnventariseerd. Hierbij stuurden de HBO-studenten de MBO-studenten aan. Op basis van aanvullend onderzoek, zullen de HBO-studenten aanbevelingen genereren voor een facelift van het betreffende deelgebied. Zodanig dat zowel de landschappelijke kwaliteit, de ecologische kwaliteit als de aantrekkelijkheid van het gebied voor bewoners en recreanten zullen verbeteren.

Wilfried Heijnen

Projectleider 'Ruimte voor water'

vanuit het Waterschap Hunze en Aa'

Het resultaat van het samenwerken met studenten is dat hun rapportages een beter inzicht geven in de huidige staat van de kanalen en wijken. Opvallend is dat zij daarbij ook hebben laten zien welke mogelijkheden binnen het huidige watersysteem verborgen liggen!

56

Het opstarten en samenwerken met verschillende niveaus van opleidingen (MBO, HBO of Universiteiten) vraagt iedere keer weer van de opdrachtgever een omschakeling in het benaderen van de studenten en in de begeleiding.

Er zijn grote verschillen in de houding van de verschillende groepen maar ook binnen groepen bestaan veel verschillen. Niet altijd tonen studenten een professionele houding en focus op de opdracht. Dit geldt ook voor de begeleiders. Het werken

met externe opdrachtgevers vraagt van de opleidingen een benadering en accepteren van de opdracht als waren zij een ingenieursbureau.

In de praktijk zie ik dat daarin door sommige opleidingen en begeleiders nog een inhaalslag te maken is. Het project Ruimte voor water is een zeer groot project dat het hele veenkoloniale gebied bestrijkt en waaraan meerdere groepen studenten werken. Als opdrachtgever ontvang je daardoor soms ook afwijkende resultaten. Afstemming van de inventarisatie en het uniform archiveren van de gegevens is hierdoor een uitdaging. Daartegenover staat dat de thematische verdieping die studenten zelf leggen, zoals cultuurhistorisch, natuur, recreatie, landschap, vaak een verrassende stempel legt op de individuele groepsresultaten en onverwachte resultaten geeft.

Wilfried Heijnen (2e van l.)
met studenten

‘Landschaps-ontwikkeling van maatschappelijk belang’

Het Europese landbouwbeleid verandert. In het verleden was de financiële ondersteuning aan de productie gekoppeld en nu wordt die steun per hectare uitgerekend. Dat zal leiden tot afroming van het inkomen die waarschijnlijk vooral door de fabrieksaardappeltelers gevoeld zal worden. Door het leveren van maatschappelijke diensten kan dit wellicht deels opgevangen worden.

Nanne Sterenborg
Agrariër

Bestuurslid van de Agrarische Natuurvereniging Oost Groningen (ANOG)

Projectleider Groen Blauwe Diensten

De ANOG richt zich op het ondersteunen en ontwikkelen van agrarisch natuurbeheer in Oost-Groningen. We proberen zelf nieuwe projecten te maken die kansen vormen voor de landbouw, passen bij het gebied en aansluiten bij het Europese landbouwbeleid. Een voorbeeld is het project Groen Blauwe Diensten, dat zich onder meer richt op natuurontwikkeling.

Een van de uitgangspunten is dat je als gebied of bedrijf een deel van het areaal inricht voor die natuurontwikkeling, bijvoorbeeld de akker-randen. Op die manier lever je tegen betaling een prestatie van maatschappelijk belang.

Wij wilden weten of Groen Blauwe Diensten de mogelijkheid bieden om het geld en dus de inkomenssteun in ‘de regio’ te houden om zo de afroming te compenseren. Maar we konden die vraag als ANOG niet alleen beantwoorden. Wij zijn in contact gekomen met Ko Munneke van De Werkplaats Veenkoloniën. De Werkplaats heeft vervolgens studenten van Wageningen ingezet. De studenten waren heel fanatiek, maar wij zagen al snel dat het onderzoek zich niet in de richting ontwikkelde die wij wilden. Gelukkig hebben we dit nog goed kunnen bijsturen. We hebben er van geleerd dat je een vraag haarscherp moet formuleren en dat je vooraf met de studenten de opdracht moet bespreken om ze met de juiste vragen op pad te kunnen sturen.

Het mooie is dat we met het rapport dat er nu ligt verder kunnen. We weten nu waar we naartoe willen. Maar ideeën, rapporten en voorstellen kunnen nog zo perfect zijn, er zal nog veel moeten gebeuren. Je moet de overheid meekrijgen en ook andere partijen aan je kant zien te krijgen. Lobbywerk is niet eenvoudig, maar wel van het allergrootste belang. De Werkplaats speelt een grote rol, want je zit veel sneller met provincie en waterschap om tafel. We werken aan een vervolg dat veel breder getrokken wordt. Er worden meer disciplines bij betrokken zodat er een heel ‘robuuste onderzoeksvraag’ komt te liggen.

Je moet als gebied en als organisatie af van het idee ‘het komt wel goed’. Je moet het heft in eigen handen nemen en keuzes maken. Zoek die oplossing, zorg dat je de mensen meekrijgt, leer van elkaar, werk samen. Dat hele proces op gang brengen is ontzettend belangrijk, in feite nog belangrijker dan het uitvoerende werk van een project.’

‘Waardering en beeldvorming Veenkoloniën’

58

In februari 2010 is het project ‘Waardering en Beeldvorming Veenkoloniën’ van start gegaan. Het vertrekpunt was dat het gebied de Veenkoloniën een negatief beeld heeft in Nederland.

Negatieve uitspraken komen terug in verschillende publicaties over de Veenkoloniën, maar van onderzoek specifiek gericht op dit negatieve imago is tot nu toe nog geen sprake geweest. In opdracht van de Agenda voor de Veenkoloniën zoekt de Rijksuniversiteit Groningen (RuG) in samenwerking met de Hanzehogeschool Groningen en de Hogeschool Van Hall Larenstein uit hoe het nu eigenlijk zit met het imago van de Veenkoloniën. Voor en na de zomer zijn studenten van de Hanzehogeschool het veld in geweest om te enquêteren. Hiervoor zijn zij de Veenkoloniën en de rest van Nederland doorgereisd.

Uitwisseling met onderwijs

Naast het verkrijgen van harde gegevens is ook de ervaring die de studenten opdoen tijdens het veldwerk een belangrijk resultaat van de samenwerking. De studenten van de Hanzehogeschool namen deel aan dit project in het kader van een onderzoeksopdracht binnen hun opleiding. Omdat er gewerkt is volgens het Werkplaatsconcept is er sprake van onderlinge

uitwisseling tussen studenten van de Hanzehogeschool, de RuG en Van Hall Larenstein. Tijdens een bijeenkomst hebben de studenten gezamenlijk gediscussieerd over verschillende manieren van onderzoek doen, de relevantie van het onderzoek, ervaringen en de algehele indruk van het gebied. Het veldwerk zelf leverde ook een variatie aan interessante ervaringen en ontmoetingen op. Terwijl in sommige plekken studenten binnen op de koffie mochten komen, hadden ze elders minder geluk en troffen ze op kilometerslange wegen slechts dichte deuren. Het enthousiasme mocht er echter niet onder lijden. Veel respondenten waren geraakt door de student-onderzoekers, wat ook blijkt uit een opmerking van een respondent op de enquête: ‘Ik weet niets van het gebied, ik vul deze enquête alleen maar in voor de onderzoekers die ik aan de deur had’.

Beeldvorming van de Veenkoloniën

De twee datasets, verzameld door de groepen van de Hanzehogeschool Groningen, komen net aan de ondergrens voor de grootte van het databestand (1000 respondenten) die aan het begin van het onderzoek vastgesteld is. In de eindrapportage worden deze kwantitatieve resultaten en de onderzoeksresultaten van de gemigreerde/verplaatste melkveehouders meegenomen. Doordat in het rapport het imago van de Veenkoloniën verder uitgediept wordt, zal de Agenda voor de Veenkoloniën een beter beeld krijgen of, en welke, elementen uit het gebied moeten worden versterkt, toegevoegd of aangepast om het gewenste imago van het gebied te verkrijgen. De Rijksuniversiteit Groningen heeft de intentie om op basis van de verzamelde resultaten publicaties in wetenschappelijke tijdschriften te realiseren.

Richard Rijns
Onderzoeker
bij de
Rijksuniversiteit
Groningen (RuG)

Een van de projecten van de Agenda voor de Veenkoloniën is 'inplaatsing melkveehouderij'. In dit project krijgen melkvee-houders die elders moeite hebben met het voortzetten of uitbreiden van hun bedrijf de mogelijkheid om dit te doen in de Veenkoloniën.

Als onderdeel van het project van Richard Rijnks schreef Anne Clasquin voor Van Hall Larenstein een afstudeerscriptie over de inplaatsing van nieuwe ondernemers, in dit geval melkveehouders, in de Veenkoloniën.

Anne Clasquin
Opleiding
Plattelandsvernieuwing,
Van Hall Larenstein

Afstudeeronderzoek
'Melkveehouders naar
het veen'

Inplaatsing melkveehouderij

Voor dit afstudeeronderzoek zijn 17 melkvee-houders, zowel toekomstige als reeds ver-plaatste, geïnterviewd over de veranderende beeldvorming en de waardering van het gebied.

Het samenwerken met Richard Rijnks van de RuG in het kader van het werkplaatsconcept was voor mij zinvol, zowel voor de ondersteuning bij mijn literatuuronderzoek als het feit dat mijn data bijdragen aan een groter onderzoek. Dat werkte motiverend.

De belangrijkste conclusies uit het onderzoek:

- Beeldvorming speelt een beslissende rol bij het migratieproces van melkhouders en hun partner.
- Voor alle respondenten is de toekomst van het bedrijf de enige reden om te verhuizen.
- In eerste instantie was een groot deel van de respondenten weinig positief over de Veenkoloniën.
- Het beeld van het gebied verandert ten positieve naarmate de melkveehouders meer kennis en ervaring opdoen over het gebied.
- Nieuwkomers gaan de ruimte en weidsheid positief waarderen en ook het sociaal-maatschappelijk leven vinden zij prettiger dan verwacht.
- De Veenkoloniën zijn een zeer gunstig gebied voor melkveehouders die elders niet kunnen uitbreiden.

Noten en verantwoording

- ¹ Onderdeel en officieel startsein van de werkplaatsen. Met de ondertekening van het regio-contract verbinden (bestuurlijke) partijen zich meerjarig aan De Werkplaats en maken bindende afspraken om projecten uit de kennisagenda uit te voeren.
- ² Officieel: Gebied, agglomeratie, streek of stad. Concreet: Gebied met gemeenschappelijke kenmerken. In deze publicatie: Gebied waar een vorm van bestuurlijke samenwerking bestaat, gebaseerd op gemeenschappelijke vraagstukken die voortkomen uit gemeenschappelijke oplossingen voor gemeenschappelijke kenmerken.
- ³ De ervaringen van het project Value in the Valley spelen een belangrijke rol bij de ontwikkeling van deze methodiek.
- ⁴ *De lerende regio, kennisarrangementen voor vitale regio's, voorwoord*, Wageningen 2010.
- ⁵ Het lectoraat Regionale Transitie bij Hogeschool Van Hall Larenstein is ingericht in 2004 en wordt geleid door lector Willem Foorthuis; zie ook Foorthuis, W. (2005) *De leefomgeving centraal: Action Learning in De Werkplaats Plattelandsvernieuwing, Focus op action research – de professional als handelingsonderzoeker*, in: B.W.M. Boog, M. Slagter, I. Jacobs-Moonen & F. Meijering (Eds) *Placing the Living Environment in the Centre: Action Learning in the Workplace Rural development*, pp. 142–153 (Assen, The Netherlands: Van Gorcum).
- ⁶ De Groene Kennis Coöperatie (GKC) is een samenwerkingsverband van alle groene kennisinstellingen, ondersteund door het ministerie van LNV (thans EL&I). De GKC wil met het Programma Regionale Transitie onder leiding van Willem Foorthuis, voorzien in de regionale leer- en kennisbehoefte van het kennissysteem.
- ⁷ Zie ook Kuijper, F. *De lerende regio, kennisarrangementen voor vitale regio's*, Wageningen juni 2010; www.regionaletransitie.nl.
- ⁸ Hoekstra, R.J. (2001) *De Veenkoloniën: Van Afhankelijkheid naar Kracht, The Veenkoloniën: From Dependancy to Power* (Den Haag, The Hague: Ministry of Agriculture, Nature and Food Quality).
- ⁹ Krimp is een verschijningsvorm van de transitie van het landelijk gebied van een productieland-schap naar een woonlandschap. Dit proces is al sinds 1960 aan de gang en momenteel kennen we de derde fase van krimp waarmee gezegd wil zijn dat krimp niet specifiek iets van deze tijd is, maar een verschijnsel door de tijd heen.
- ¹⁰ Europees programma voor platte-landsontwikkeling, waaruit lokale initiatieven en ideeën worden gefinancierd. De Leader-aanpak werkt met lokale actiegroepen die een eigen ontwikkelingsplan maken voor hun gebied.
- ¹¹ Programma van vier ministeries voor behoud van cultureel erfgoed, met als doel om cultuurhistorie meer te betrekken bij ruimtelijke ontwikkeling. Het programma Belvedere liep van 1999 tot 2009.
- ¹² Voor meer informatie over projecten en processen. zie www.dewerkplaats.eu.
- ¹³ Dit statement is het uitgangspunt van het zogenaamde 'ondersteuningsteam' dat de opdracht heeft het werken in De Werkplaats uit te werken tot een overdraagbare methodiek. Het team bestaat uit specialisten die in het project Value in the Valley naam hebben gemaakt bij de uitwerking van een innovatief onderwijsmodel als brug tussen onderwijs en praktijk.
- ¹⁴ In deze brochure de naam voor een leer-/kennis- en projectuitvoeringsomgeving van een regionaal kennisarrangement (gebaseerd op een regionale kennisagenda en meerjarig regiocontract) zoals dat door het Programma Regionale Transitie van de Groene Kenniscoöperatie wordt bevorderd en ondersteund. Meer informatie: <http://www.regionaletransitie.nl> en <http://www.dewerkplaats.eu>.
- ¹⁵ Meerjarige lijst van projecten, gebaseerd op het regionale gebiedsplan en de regionale innovatie-agenda, waarin de bijdrage van kennisinstellingen is gespecificeerd. Komt tot stand in overleg tussen regionale projectleiders en kennisinstellingen.
- Het platform waar kennisinstellingen, regio en het ministerie van EL&I elkaar treffen en daarmee volgens velen de kern van een kennisarrangement.
- ¹⁶ AD staat voor associated degree; een tweejarige deeltijdvariant van het HBO-onderwijs.
- ¹⁷ Bronnen: *Value in the Valley: het leerarrangement in de praktijk*. 2010, Brochure Value in the Valley, mei 2008.
- ¹⁸ RAAK-projecten worden toegekend door Stichting Innovatie Alliantie (SIA). SIA opgericht om de kennis-circulatie tussen regionale partijen te bevorderen, in het bijzonder tussen kennisinstellingen als hogescholen, het mkb en publieke instellingen.
- ¹⁹ De Veenatlas is niet uitgegeven. Hij is het product van het Belvedere-project Van Hondsrug tot Hümmling. Een copy-print versie is verstrekt door de gemeente Emmen aan belangstellenden. De Atlas was een co-productie van Grontmij, Bureau Bosch & Slabbers en het Keuning Instituut.
- ²⁰ A. Boersma, G. ten Dam, M. Volman & W. Wardekker (2005).

Colofon

Redactie Willem Foorthuis en Gerrie Koopman

Fotografie Guy Ackermans, Wik Blok,
Gerrie Koopman, Toeska Smit, e.a.

Tekstbijdragen Henriët Buikema, Petra Cremers
Willem Foorthuis, Ben Helming
Herman de Jong, Gerrie Koopman

Interviews Marja Kiel, Chestnut Tekstverzorging, Stadskanaal

Projectorganisatie Wik Blok, Hendrik Boekhoud

Vormgeving Corrie van der Wees BNO, Schipborg

Druk Koninklijke Van Gorcum BV, Assen

Websites:

Agenda voor de Veenkoloniën **www.veenkolonien.nl**

Werkplaats Veenkoloniën **www.dewerkplaats.eu**

Nationaal programma Regionale Transitie **www.regionaletransitie.nl**

Groene Kennis Coöperatie (GKC) **www.gkc.nl**

Besteladres Programmabureau Agenda voor de Veenkoloniën
Postbus 140
9500 AC Stadskanaal
Raadhuisplein 1
Tel. 0599 631 793 (secretariaat)

Met dank aan Ed van den Akker, Geert Bomhoff, Wobbe Katoen,
Sabine Lutz, Lineke Rippen, Bram Streefland en
Eddy Hekman

Deze publicatie is tot stand gekomen als
onderdeel van het Raak-project Veenland
met bijdragen van het lectoraat Regionale
Transitie van Hogeschool Van Hall Larenstein.

Stadskanaal, januari 2011

ISBN 978 90 807640 6 4

De Werkplaats

